

Rapportage schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2023

Sardes & DSP-groep

Schouwronde 2:

Schouwen bij 9 po-scholen
en 6 vo-scholen

December 2023

Rapportage schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2023

Ronde 2: schouwen bij 9 po-scholen en 6 vo-scholen

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
Het wat en waarom van Dagprogrammering en de schouw: achtergrond, doel en aanpak	5
1. Inleiding	10
1.1 Onderzoeksvragen	10
1.2 Beschrijving van de geschouwde scholen	10
1.3 Leeswijzer	12
2. Doelen en uitgangspunten	13
2.1 Doelen NPRZ, Children's Zone en Dagprogrammering	13
2.2 Doelen Dagprogrammering van de scholen	13
2.3 De visie op Dagprogrammering	15
2.4 Uitgangspunten voor Dagprogrammering van de scholen	16
3. Organisatie en aanpak	18
3.1 Organisatie Dagprogrammering	18
3.1.1 Financiering	18
3.1.2 Intern organiseren versus gebruikmaken van externe aanbieders	18
3.1.3 Communicatie en processtructuur	19
3.1.4 Ondersteuner Dagprogrammering	20
3.1.5 Intensivering in groep 1 en 2	21
3.2 Aanpak en uitvoering	22
3.2.1 Plaats van Dagprogrammering in het rooster: po	22
3.2.2 Plaats van Dagprogrammering in het rooster: vo	22
3.2.3 Veranderingen over tijd	23
3.2.4 Ouder- en leerlingbetrokkenheid	23
3.2.5 Deelname en keuzevrijheid	24
3.3 Inhoudelijke invulling	25
3.3.1 Invulling Dagprogrammeringsactiviteiten	25
3.3.2 Kwaliteit aanbieders Dagprogrammering	25
4. Resultaten: wat levert Dagprogrammering op?	27
4.1 Leerlingbereik	29
4.2 Brede ontwikkeling en talentontwikkeling – verbreden van de blik op de wereld	30
4.3 Verbeteren van leervaardigheden en -prestaties	31
4.4 Bevorderen van sociaal-emotionele ontwikkeling	31
4.5 Andere, bijkomende resultaten	32
5. Scholen kunnen leren van elkaar: kritische succesfactoren in beeld	34
5.1 Uitgaan van eigen kracht: Dagprogrammering als integraal onderdeel van de schoolvisie	34
5.2 Strakke coördinatie, heldere organisatie en keuzes	35
5.3 Dagprogrammering: volledig verplicht voor iedereen of deels facultatief?	37
5.4 Voldoende én goede mensen voor de groep	38
5.5 Afstemming tussen externe aanbieders en leraren	39
5.6 Communicatie met en betrokkenheid van ouders	40

6. Conclusies en aandachtspunten	41
6.1 Conclusies	41
6.2 Aandachtspunten	47
Bijlage 1 Toelichting op Dagprogrammering en op schouwen	49
Over de Dagprogrammering	49
Over de schouwen	49
Bijlage 2 Resultaten van de geschouwde scholen	51
Colofon	56

Managementsamenvatting

Het wat en waarom van Dagprogrammering en de schouw: achtergrond, doel en aanpak

Om kinderen en jongeren in Rotterdam Zuid – onafhankelijk van hun thuissituatie – te stimuleren in hun leerprestaties, talenten en sociaal- emotionele vaardigheden, bieden 35 Rotterdamse scholen voor primair onderwijs (po) en zeven scholen voor voortgezet onderwijs (vo) hun leerlingen extra leertijd voor extra activiteiten. Dit noemen we Dagprogrammering. In het primair onderwijs is sinds 2019-2020 de uitbreiding van tien uur per week verplicht voor alle leerlingen. In het voortgezet onderwijs gaat het sinds 2021-2022 om zes uur per week extra, waarbij wordt gestreefd naar het bereiken van een derde van de leerlingen.

Om inzicht te krijgen in de ervaren opbrengsten, kritische succesfactoren en verbeterpunten van de Dagprogrammering is in 2022 een eerste ronde schouwen uitgevoerd bij vier po- en twee vo-scholen. In 2023 zijn in een tweede ronde nog eens negen po- en zes vo-scholen geschouwd. Een schouw bestaat uit een bezoek aan een school met een panel van wisselende samenstelling, waarin o.a. schooldirecteuren, medewerkers van schoolbesturen en medewerkers van het NPRZ en de gemeente Rotterdam zijn vertegenwoordigd. Onder leiding van onderzoekers van Sardes en DSP-groep zijn gesprekken gevoerd met alle bij de Dagprogrammering betrokken perspectieven (directie, coördinatoren, ondersteuner, uitvoerders, leraren, vakkrachten, ouders en leerlingen) en een aantal van de Dagprogrammeringslessen en -activiteiten bezocht. Zodoende ontstaat een goed beeld van de invulling van de Dagprogrammering in de praktijk op deze scholen. Bovendien is het een manier om van elkaar te leren.

Het voorliggende rapport doet verslag van de tweede schouwronde in 2023. Waar de bevindingen en conclusies in schouwronde 1 nog met de nodige voorzichtigheid moesten worden gepresenteerd gezien het beperkte aantal geschouwde scholen (6), is het beeld nu robuuster en representatiever, aangezien inmiddels bijna de helft van alle scholen met Dagprogrammering zijn geschouwd. Het valt op dat het beeld dat uit deze tweede schouwronde naar voren komt vergelijkbaar is met het beeld uit schouwronde 1. Daarom besteden we in dit rapport beknopt aandacht aan de aspecten die vergelijkbaar zijn met de vorige ronde, en gaan we uitgebreider in op aspecten die nu voor het eerst naar voren zijn gekomen.

Op welke doelen zetten scholen met Dagprogrammering in?

Op de nu geschouwde scholen zien we op hoofdlijnen weer terug dat in de Dagprogrammering aan dezelfde doelen wordt gewerkt als in de vorige schouw. Daarbij gaat het om accentverschillen, want de scholen combineren meestal meerdere doelen. De nadruk ligt op de meeste scholen op doelen voor de brede ontwikkeling, zoals kennismaken met activiteiten, kennis van de wereld vergroten en talentontwikkeling. Daarna volgende cognitieve doelen op gebieden als taal, leesplezier, woordenschat, rekenen en leren leren. Scholen geven aan dat Dagprogrammering helpt om nog beter en gericht te werken aan het verbeteren van de schoolresultaten. Tenslotte noemen de scholen sociaal-emotionele doelen, zoals het vergroten van zelfredzaamheid, zelfvertrouwen en 'goed in je vel zitten'. Bij deze laatste categorie doelen moet worden aangetekend dat deze vaak secundair zijn: door te werken aan brede ontwikkelings- en cognitieve doelen komen min of meer vanzelf ook sociaal-emotionele doelen aan bod. Andere, bijkomende doelen die enkele scholen noemen zijn het bieden van een zinvolle vrijetijdsbesteding en jeugd van de (onveilige) straat houden.

Wat levert de Dagprogrammering op? Resultaten in beeld

Betrokkenen zijn er zonder uitzondering van overtuigd dat de Dagprogrammering veel oplevert, maar benadrukken dat het moeilijk zo niet onmogelijk is om te bepalen hoe groot de meerwaarde precies is. De Dagprogrammering vormt immers (een belangrijk) onderdeel van een groter geheel; daaruit valt te afzonderlijke bijdrage van alle verschillende factoren niet af te leiden.

Kwantitatief onderzoek naar het effect van Dagprogrammering is dus een burg te ver. Realistischer lijkt het inzetten van meer kwalitatieve evaluatiemethoden, waarin de nadruk ligt op brede en diepgaande reflectie op en doorontwikkeling van de opzet van Dagprogrammering. Op alle geschouwde scholen zien we hier elementen van terug, maar de wijze waarop dit wordt ingevuld is sterk verschillend: van ad hoc, basaal en willekeurig tot periodiek, specifiek en systematisch; en alles daar tussenin. Duidelijk wordt dat op het vlak van evaluatie en reflectie nog veel valt te winnen en scholen hierin onderling van elkaar kunnen en ook willen leren.

Ook de schouwen zijn als een vorm van reflectie op te vatten. Veel scholen geven aan dat ze hierdoor voor het eerst in beeld krijgen hoe de verschillende betrokken perspectieven aankijken tegen (de bijdrage van) Dagprogrammering. De schouwen maken duidelijk dat vrijwel alle perspectieven een groei bij de deelnemende leerlingen zien op het vlak van:

1. Brede ontwikkeling en talentontwikkeling (verbreden van de blik op de wereld)

“Ze komen in aanraking met ervaringen, activiteiten en materialen die anders buiten hun bereik zouden liggen. Sommige leerlingen ontdekken verborgen talenten!”

Het algemene beeld is dat leerlingen en ouders de brede ontwikkelingsactiviteiten hoog waarderen, maar natuurlijk spreekt de ene activiteit meer aan dan de andere. Wat leuk en wat saai wordt gevonden, is voor iedereen verschillend. Leerlingen in het voortgezet onderwijs (vo) zijn over het algemeen kritischer over wat ze van een activiteit vinden.

Waar in schouwronde 1 een deel van de ouders van leerlingen in het primair onderwijs (po) liever zag dat de Dagprogrammering zich meer zou richten op het verbeteren van leerprestaties, komt dit in schouwronde 2 niet meer naar voren. Juist de mix van doelen, waaronder dus ook brede ontwikkeling, wordt gewaardeerd. Waar dit verschil vandaan komt is niet duidelijk.

2. Leervaardigheden en -prestaties

“Leerlingen komen makkelijker mee, lezen dieper en hebben bijvoorbeeld meer leesplezier. Het kan niet anders dan dat Dagprogrammering hierin een belangrijke rol speelt.”

Hoewel dit niet duidelijk uit de cijfers blijkt (referentieniveaus en streefwaarden taal- en rekenen, eindtoetsscores, schooladviezen, doorstroom en slagingspercentages), zijn betrokkenen er alom van overtuigd dat de extra taal- en rekenuren, extra begeleiding bij groep 1 en 2 (intensivering) en de ingezette studiebegeleiding (leren leren) goed besteed zijn. Hierdoor gaan leerlingen meer ‘naar vermogen’ presteren. Ook geven scholen aan dat dit ervoor zorgt dat leerlingen met een hogere kans op onderwijsachterstanden¹ beter meekomen. Nogmaals wijzen we er in dit verband op dat op schoolprestaties zoveel meer factoren van invloed zijn, dat ze in het kader van de schouwen uitdrukkelijk als kenmerk van de scholen en niet als resultaat van de Dagprogrammering moeten worden gezien.

¹ Zoals verwacht vallen veel leerlingen op de geschouwde scholen binnen de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB).

3. Sociaal-emotionele ontwikkeling

“De activiteiten zijn in het begin vaak nog onbekend en spannend, maar op het einde zijn leerlingen enthousiast en zijn ze trots wat ze hebben geleerd. Dat geeft een boost aan hun eigenwaarde.”

Net als in schouwronde 1 benoemen betrokkenen ook in schouwronde 2 veel (kwalitatieve) resultaten die onder de brede noemer sociaal-emotionele ontwikkeling vallen; van leren samenwerken en het vergroten van zelfvertrouwen tot het je goed leren verhouden tot andere leerlingen en leraren en het vinden van een balans tussen inspanning en ontspanning.

Leerlingbereik

Bovenstaande resultaten moeten worden afgezet tegen het bereik van de Dagprogrammeringsactiviteiten: welk deel van de leerlingen profiteert ervan? Afgaand op de cijfers uit de verantwoording en outputmeting lukt het de meeste scholen in het primair onderwijs om met Dagprogrammering – conform afspraken – vrijwel alle leerlingen tien uur extra leertijd te bieden. Doordat het grootste deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten onder reguliere schooltijd plaatsvindt, vormt het een vast onderdeel van het verplichte onderwijsprogramma. Daartoe rekken veel scholen de schooldag iets op en/of hebben ze een 5-gelijke-dagen-rooster². Ook pauzes worden vaak (deels) ingevuld met Dagprogrammeringsactiviteiten. Daarnaast biedt circa driekwart van de geschouwde scholen tevens *naschoolse* Dagprogrammeringsactiviteiten aan, bijvoorbeeld later in de middag, in het weekend of tijdens vakanties. Deze facultatieve activiteiten worden logischerwijs door een veel kleiner deel van de leerlingen (variërend van 5 tot 50%) bezocht: het zit dan niet ‘in het systeem’ van ouders en leerlingen. Ook horen we terug dat veel ouders met meer kinderen op de basisschool het in verband met halen lastig vinden als hun ene kind door naschoolse Dagprogrammeringsactiviteiten langer op school moet blijven dan het andere. Dat kan een reden zijn om hun kind er niet voor op te geven. Een gelijk rooster voor alle groepen heeft in dat opzicht soms voorkeur.

In het voortgezet onderwijs spitst de Dagprogrammering zich doorgaans toe op de gehele onderbouw of een deel ervan (bijvoorbeeld alle eerste klassers). Het streven om tenminste een derde van deze leerlingen te bereiken wordt over het algemeen gemakkelijk gehaald, omdat de activiteiten ook hier deel uitmaken van het reguliere onderwijscurriculum en voor deze leerlingen dus verplicht zijn. Aan de facultatieve naschoolse sport- en cultuuractiviteiten, die veel vo-scholen daarnaast nog aanbieden, neemt doorgaans maar een kleine groep leerlingen deel. De meeste vo-leerlingen zijn niet te verleiden voor deze in hun ogen ‘extra’ schooluren. Dit was in schouwronde 1 niet anders.

Kritische succesfactoren c.q. leerpunten

“De opzet van Dagprogrammering blijft in ontwikkeling. We weten steeds beter wat werkt en wat niet werkt.”

Een aantal factoren blijkt sterk bepalend voor het succes van Dagprogrammering. Tegelijkertijd gelden die factoren voor andere scholen juist als belemmering of verbeterpunt. Elke school heeft sterke en minder sterke punten. In dat opzicht kunnen scholen dus van elkaar leren. Als belangrijke kritische succesfactoren én dus tegelijk ook leer- en verbeterpunten komen naar voren:

- *Uitgaan van eigen kracht: Dagprogrammering als integraal onderdeel van de schoolvisie*
De scholen met een duidelijke visie zien Dagprogrammering vooral als kans. Zij gaan uit van eigen kracht, zetten Dagprogrammering in om hun eigen schooldoelen te verwezenlijken, knopen verschillende subsidiebudgetten aan elkaar en gaan creatief om met de gestelde eisen.

² Eerder waren leerlingen bijvoorbeeld op woensdag vanaf 12 uur vrij.

Aan de andere kant zijn er scholen waar Dagprogrammering primair als extra taak en dus extra belasting wordt gezien. Een taak die weliswaar meerwaarde heeft omdat het ook de leerlingen iets extra's biedt, maar tevens een taak die min of meer "op het bestaande onderwijsprogramma is geplakt" en erbij komt. Deze scholen lopen meer aan tegen de gestelde eisen en kaders, zoals de urennorm en het aantal te bereiken leerlingen in het vo. Ook de verantwoording richting de gemeente ervaren zij als grotere last. De meeste scholen zitten tussen deze twee uitersten in. Het blijkt dus belangrijk om af en toe uit te zoomen en stil te staan bij de vraag hoe Dagprogrammering aansluit bij de bredere schoolvisie en welke keuzes daarbij passen (zie verder onder het kopje 'Expliciete keuze voor invulling Dagprogrammering').

- *Strakke coördinatie en heldere organisatie*

De meeste scholen bieden een breed en divers Dagprogrammeringsaanbod aan. Dat vraagt het nodige aan coördinatie en organisatie. Om ervoor te zorgen dat alles goed loopt, iedereen geïnformeerd is, betrokkenen terecht kunnen bij een vast aanspreekpunt, linken worden gelegd met de wijk en er regelmatig gereflecteerd wordt, is inzet van een kernteam Dagprogrammering met een of twee coördinatoren onontbeerlijk. Op de ene school is die coördinatierol beter c.q. nadrukkelijker belegd dan op de andere. Verder is niet bij alle scholen bekend dat ze de kosten voor coördinatie mogen verdisconteren in de uurprijs van de activiteiten. Grotere scholen met meer formatie en meer financieringsmogelijkheden zijn in het voordeel als het gaat om bijkomende kosten als coördinatie, omdat ze meer makkelijker kunnen schuiven met personeel en in de begroting.

- *Gelijke kansen vraagt om ongelijke behandeling*

Een veel gehoord geluid is dat extensivering voor een grote groep leerlingen te intensief is. Vooral voor de onderbouw in het primair onderwijs zouden de dagen door Dagprogrammering te lang worden. Sommige scholen en vooral ouders pleiten om die reden voor meer maatwerk: niet verplicht tien uur Dagprogrammering voor alle leerlingen, maar rekening houden met wie wat aankan en wie wat nodig heeft.

- *Voldoende en goede mensen voor de groep*

Het succes van elke Dagprogrammeringsactiviteit staat of valt met degene die het aanbiedt. Passie voor de activiteit in combinatie met pedagogisch-didactische vaardigheden en affiniteit met de doelgroep zijn cruciale competenties om leerlingen te enthousiasmeren én iets bij te brengen. Het vinden van voldoende goed personeel komt in schouwronde 2 naar voren als grote uitdaging. Scholen (po en vo) lossen dat onder andere op door meer eigen personeel in te zetten (bijv. een groepsleerkracht met passie voor gitaar), te werven binnen eigen kring (bijv. inzet van oud-leerlingen en ouders), begeleiding te bieden aan externe aanbieders op pedagogisch-didactisch vlak en intervisie te organiseren.

- *Afstemming tussen externe aanbieders en leraren*

Dagprogrammering zou nog sterker verbonden moeten worden met het reguliere onderwijs en het schoolcurriculum, zo wordt ook in schouwronde 2 benadrukt. Van expliciete, structurele afstemming tussen externe Dagprogrammeringsaanbieders en groepsleerkrachten of leraren is nog onvoldoende sprake, terwijl iedereen het voordeel ziet van gezamenlijkheid wat betreft inhoudelijke thema's, taal(gebruik) en gedragsregels. Om dit te bevorderen moeten gezamenlijke uitwissel- en overlegmomenten worden gecreëerd. Dit staat op de meeste scholen nog in de kinderschoenen, maar er wordt hier en daar wel geëxperimenteerd met onder andere het inbouwen van een overdrachtskwartiertje, gezamenlijke trainingen en periodieke evaluatie en intervisie.

- *Communicatie met en betrokkenheid van ouders*

ouderbetrokkenheid in het primair onderwijs blijft ook in schouwronde 2 een uitdaging. Een deel van de ouders wordt goed bereikt, maar er is ook een deel dat zich niet of nauwelijks op school laat zien. Het gevolg is dat deze laatste groep ouders onvoldoende op de hoogte is van het Dagprogrammeringsaanbod en hun kinderen voor een eventueel facultatief deel zelden opgeeft. Goede voorbeelden op dit vlak zijn er ook, zoals een jaarkalender en smoelenboek

Dagprogrammering, Dagprogrammering als vast onderdeel van de tienminutengesprekken en huisbezoeken aan ouders die nooit op school komen.

Expliciete keuzes voor invulling Dagprogrammering

Scholen kunnen op veel verschillende manieren invulling geven aan Dagprogrammering. Het is belangrijk dat ze hierin een aantal expliciete en afgewogen keuzes maken. Daarbij geldt dat de ene keuze niet beter is dan de andere. Het gaat erom dat de verschillende keuzes op elkaar zijn afgestemd (een geheel vormen) en aansluiten op de visie, leerlingpopulatie, mogelijkheden en specifieke context van de school. Relevante keuzevragen in dit verband (waarbij tussenvarianten uiteraard ook mogelijk zijn):

- Alleen extensiveren (langere schooldagen) of ook intensiveren (extra menskracht op de groep) in groep 1/2 en mogelijk ook andere groepen in het primair onderwijs³?
- Focus op brede ontwikkeling en talentontwikkeling of op verbeteren van leerprestaties en schoolpresteren?
- Bij brede ontwikkeling: zoveel mogelijk verschillende ervaringen voor leerlingen of diepgaande kennismaking op beperkt aantal activiteiten?
- Vormt toeleiding naar regulier verenigingsaanbod een expliciet doel of niet?
- Dagprogrammeringsactiviteiten inweven in schooldag/-week of bundelen aan eind van de dag/week?
- Kleine groepen voor een intensievere kennismaking met een activiteit of grote groepen om meer leerlingen te bereiken en kosten te drukken? Veelal worden de groepen bij de Dagprogrammeringsactiviteiten in tweeën gesplitst, deels ook om het hanteerbaarder te maken voor externe aanbieders, maar dit levert vaak weer ruimteproblemen op (te weinig lokalen).
- Leerlingen letterlijk meenemen naar de buitenwereld of de buitenwereld binnen de school halen?
- Aansluiten bij wensen en behoeften van leerlingen zelf of inschatten wat leerlingen nodig hebben en nieuwe behoeften creëren?
- Leerlingen al dan niet zelf laten kiezen uit verschillende activiteiten? Keuzevrijheid bevordert de motivatie, zo geven sommige scholen aan. Maar veel scholen hebben het keuze-element losgelaten, omdat het scheve gezichten kan opleveren als leerlingen niet bij de activiteit van hun keuze worden ingedeeld en het organisatiewerk scheelt voor de scholen.
- Vooral externe aanbieders inzetten voor Dagprogrammering (zodat eigen personeel focus kan blijven houden op basisvakken) of meer inzetten van eigen docenten voor meer vastigheid (o.a. op pedagogisch-didactisch vlak)?
- Samenwerken met één grote aanbieder of inzet van veel verschillende losse aanbieders?
- Dagprogrammering volledig verplicht binnen het curriculum om meer leerlingen te bereiken en/of deels facultatief na schooltijd voor extra motivatie en kleinere groepen? Deze keuze geldt met name binnen het voortgezet onderwijs.
- Een (deel van het) aanbod voor alle leerlingen of focus op specifieke groepen (bijv. alleen klas 1 in het vo of bepaalde activiteiten alleen voor de groep leerlingen die het het hardste nodig heeft)?

Het is in eerste instantie aan scholen zelf om bij deze keuzes stil te staan. Daarnaast kan uitwisseling tussen scholen, bijvoorbeeld onder leiding van de ondersteuners, scholen inzicht bieden in de voor- en nadelen van elke variant en helpen gerichtere keuzes te maken. Op die manier kunnen scholen hun Dagprogrammeringsaanbod verder verbeteren en daarmee het effect vergroten.

³ In het voortgezet onderwijs zijn we op de geschouwde scholen geen voorbeelden van intensivering tegengekomen.

1. Inleiding

Dit rapport gaat over de tweede ronde schouwen op scholen in het primair en voortgezet onderwijs met Dagprogrammering. Net als in de eerste ronde in 2022 willen de stuurgroep Children's Zone en de wethouder met deze schouwen een beeld krijgen van hoe de Dagprogrammering loopt, wat de opbrengsten zijn en hoe we de kwaliteit van de Dagprogrammering de komende vier jaar verder kunnen versterken. In deze tweede ronde schouwden we 9 scholen in het primair onderwijs en 6 in het voortgezet onderwijs die nog niet eerder geschouwd zijn. Het gaat hier dus niet om een tweede meting als vervolg op de eerste ronde schouwen. Wel is het beeld dat uit de huidige schouwen naar voren komt op hoofdlijnen vergelijkbaar met het beeld van de eerste geschouwde scholen. Daarom besteden we in dit rapport beknopt aandacht aan de aspecten die vergelijkbaar zijn met de vorige ronde, en gaan we uitgebreider in op aspecten die nu voor het eerst naar voren kwamen. In bijlage 1 geven we voor de lezers die hier nog onbekend mee zijn een beknopte toelichting op de Dagprogrammering en op de aanpak van de schouwen.

1.1 Onderzoeksvragen

Met de schouwen willen we de onderstaande onderzoeksvragen te beantwoorden.

1. Hoe verloopt de uitvoering van de Dagprogrammering (het proces)?
2. Hoe verloopt de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering (het programma)? Zijn daarin verschillen tussen het aanbod voor leerlingen in groep 1 en 2 en leerlingen vanaf groep 3 (zoals intensiveren en extensiveren)?
3. Welke resultaten zien we bij kinderen die deelnemen aan de Dagprogrammering op de in de aanvraag geformuleerde doelstellingen van de Dagprogrammering en de gezamenlijke hoofddoelen van de Dagprogrammering?
4. Welke andere factoren, naast de inzet vanuit Dagprogrammering, beïnvloeden waargenomen resultaten, doelen en uitvoering van Dagprogrammering?
5. Zijn er nog verbeteringen die de scholen zelf willen inzetten? En zijn er aanvullende wensen t.a.v. het aanbod?
6. Zijn de randvoorwaarden daarvoor ingevuld?
7. Welke extra verbeterstappen zijn gewenst?

Daarnaast zijn er specifieke vragen opgesteld voor de Dagprogrammering in het vo:

1. De doelstelling is dat 33% van de leerlingen deelneemt aan het programma. Lukt het dat percentage te halen? En Komt Dagprogrammering terecht bij de leerlingen die dat het meest nodig hebben?
2. De Dagprogrammering moet in het vo veel meer concurreren met andere nuttige bezigheden, zoals huiswerk, sport en baantjes. Hoe zorgen de scholen dat de deelname vergroot wordt, zonder de andere nuttige vrijetijdsbesteding in gevaar te brengen?

1.2 Beschrijving van de geschouwde scholen

In deze tweede ronde schouwen hebben we 9 scholen in het primair onderwijs en 6 scholen (waarvan twee scholen zijn samengevoegd in het afgelopen schooljaar) in het voortgezet onderwijs geschouwd. Omdat de schouwen niet als beoordeling zijn bedoeld, noemen we de namen van de geschouwde scholen niet in deze rapportage. Wel beschrijven we hier een aantal kenmerken van de geschouwde scholen. In bijlage 2 zijn als achtergrondkenmerk ook de resultaten van de geschouwde scholen opgenomen.

Bij het selecteren van de te schouwen scholen in het po hebben we gestreefd naar een verdeling over verschillende wijken, omvang en bestuur. In onderstaande tabel laten we zien dat er scholen geschouwd zijn in meerdere wijken en meerdere besturen. Wat betreft de omvang van de scholen valt op dat we vooral op kleinere scholen geschouwd hebben. Er zijn ook meer kleine scholen met Dagprogrammering dan scholen met een gemiddelde of grote omvang, en in de vorige schouwronde waren ook al enkele grote scholen betrokken.

Tabel 1.1 Kenmerken geschouwde po-scholen

Omvang	Aantal geschouwde scholen
Klein (tot 215 leerlingen)	6
Groot (319 en meer leerlingen)	2
Gemiddeld (216 t/m 318 leerlingen)	1

Wijk	Aantal geschouwde scholen
Tarwewijk	1
Hillesluis	1
Oud-Charlois	2
Groot IJsselmonde	2
Bloemhof	2
Carnisse/Zuidplein	1

Bestuur	Aantal geschouwde scholen
PCBO	2
BOOR	4
RVKO	1
SIOZ	1
SIPOR	1

Verder vallen zeven van de negen geschouwde po-scholen in de Children's zone. Zij startten in 2019-2020 met de Dagprogrammering. De twee scholen buiten de Children's zone startten in 2021-2022 met de Dagprogrammering.

Over de Children's Zone en de Dagprogrammering

Children's Zone is onderdeel van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid. De *pijler School* van NPRZ heeft als overkoepelende doelstelling: het realiseren van betere leerprestaties in het basis- en voortgezet onderwijs door het inrichten van Children's Zones in de zeven focuswijken op Zuid (Feijenoord, Afrikaanderwijk, Hillesluis, Bloemhof, Tarwewijk, Carnisse en Oud Charlois). In deze zones rondom scholen is het doel: het creëren van adequate omstandigheden voor het (beter laten) leren van kinderen, zowel op school als thuis, zodat zij net zulke onderwijsresultaten halen als kinderen in de andere grote steden van Nederland.⁴

De basisscholen binnen de Children's Zone werden verplicht binnen de Dagprogrammering hun extra aanbod, dat vaak al zes uur per week bedroeg, uit te breiden naar tien uur per week. Scholen op Rotterdam Zuid buiten de Children's Zone konden er voor kiezen om mee te doen aan de Dagprogrammering. Ook zij moeten voldoen aan de tien uur extra per week, maar kregen de tijd om daar naar toe te groeien.

⁴ Terugblik op Pijler School Ten behoeve van de Midterm Review Nationaal Programma Rotterdam Zuid; <https://www.nprz.nl/activity/children-s-zone>

Voor het voortgezet onderwijs zijn in deze en de vorige schouwronde samen alle 8 scholen met Dagprogrammering geschouwd. Daarom is hier niet gestreefd naar spreiding. De geschouwde vo-scholen vallen onder de besturen LMC, Sivor, CVO. Het aantal leerlingen van de geschouwde vo-scholen loopt sterk uiteen. Er is een aantal (zeer) kleine scholen en een tweetal grotere scholen.

Aantal uur deelname

Het aantal uur deelname aan de Dagprogrammering verschilt enigszins per school en per outputmeting. Omdat de subsidievoorwaarden verschillen tussen het po en het vo is er ook hier een verschil in gemiddelde aantal uur deelname. In tabel 1.2. zien we dat het aantal uur Dagprogrammering waaraan kinderen mee doen verschilt per outputmeting. Dit heeft met verschillende zaken te maken: programmering rondom vakanties, schoolspecifieke situaties en in het vo meer of minder belangstelling van leerlingen om mee te doen aan de facultatieve activiteiten. In het po ligt het gemiddelde aantal uren deelname in elke halfjaarlijkse outputmeting rond de vereiste tien uur. In het vo fluctueert dit van iets meer dan vijf tot iets meer dan zes uur per week.

Tabel 1.2 Aantal uur deelname aan Dagprogrammering

	6 ^e outputmeting	7 ^e outputmeting	8 ^e outputmeting
PO			
Minimum aantal uur	8,6 uur	8,9 uur	9,1 uur
Maximum aantal uur	11,2 uur	10,7 uur	12,1 uur
Gemiddelde	9,7 uur	10,1 uur	10,4 uur
VO			
Minimum aantal uur	2,7 uur	4,2 uur	3,9 uur
Maximum aantal uur	6,8 uur	7,5 uur	6,6 uur
Gemiddelde	5,3 uur	6,3 uur	5,2 uur

1.3 Leeswijzer

In dit rapport beschrijven we de opbrengsten van de vijftien schouwen. Zoals we in de inleiding al noemden, staat dit rapport los van het rapport over de vorige ronde schouwen. Wel hebben we er voor gekozen om aspecten die in het vorige rapport uitgebreid aan de orde kwamen en die we nu weer terug zien deze keer minder uitgebreid te beschrijven. We geven in dat geval in kaders beknopt aan wat hier in de vorige ronde schouwen over is beschreven.

We starten in hoofdstuk 2 met een de doelen en uitgangspunten van de Dagprogrammering in het algemeen en specifiek op de geschouwde scholen. Aansluitend volgen een beschrijving van de organisatie en aanpak (hoofdstuk 3) en de ervaren resultaten daarvan (hoofdstuk 4). Het laatste resultatenhoofdstuk gaat over succesfactoren en belemmerende factoren (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 beantwoorden we de onderzoeksvragen, trekken we conclusies en beschrijven we een aantal aandachtspunten. Zowel bij de beschrijving van de resultaten als bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen vergelijken we de resultaten waar mogelijk en relevant met de uitkomsten van de eerste schouw. Ook benoemen we welke resultaten specifiek zijn voor de sectoren po en vo zijn en welke voor beide sectoren gelden.

2. Doelen en uitgangspunten

2.1 Doelen NPRZ, Children's Zone en Dagprogrammering

De pijler 'School' van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) heeft als overkoepelende doelstelling: 'Het realiseren van *betere leerprestaties in het basis- en voortgezet onderwijs* door het inrichten van Children's Zones in de zeven focuswijken op Zuid (Feijenoord, Afrikaanderwijk, Hillesluis, Bloemhof, Tarwewijk, Carnisse en Oud Charlois)'. In deze zones rondom scholen is het doel: het creëren van adequate omstandigheden voor het (beter laten) leren van kinderen, zowel op school als thuis, zodat zij net zulke onderwijsresultaten halen als kinderen in de andere grote steden van Nederland.⁵

Sinds schooljaar 2019-2020 bieden alle dertig basisscholen in de Children's Zone hun leerlingen tien uur extra (verplichte) leertijd per week: Dagprogrammering. Daarnaast zijn er scholen op Rotterdam Zuid buiten de Children's Zone die ook Dagprogrammering bieden. Naast taal, rekenen, sociaal-emotionele ontwikkeling en oriëntatie op beroepen zijn er onder andere lessen natuur, gezondheid, sport, bewegen, cultuur en techniek.⁶

In schooljaar 2020-2021 zijn twee scholen voor voortgezet onderwijs gestart met Dagprogrammering, gevolgd door zes scholen voortgezet onderwijs in schooljaar 2021-2022. Zij bieden zes extra uren per week voor één derde van de leerlingen en mogen de gelden inzetten voor leerlingen van de eerste drie leerjaren.

NPRZ, de gemeente en de schoolbesturen hebben de volgende afspraken gemaakt over de Dagprogrammering⁷: Dagprogrammering heeft tot doel de onderwijsresultaten, de sociaal-emotionele vaardigheden van de kinderen te verbeteren en de wereld van leerlingen te vergroten door:

- Meer inzet op de cognitieve vakken.
- Meer aandacht voor de motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Hun culturele ontwikkeling te verbreden.
- Belangstelling voor techniek te wekken.
- Gevoel voor democratisch burgerschap te kweken.
- Een oriëntatie op het beroepsleven te bieden.

De ambities betreffen een breed terrein en beslaan de cognitieve, fysieke, psychische, culturele, technische en democratische ontwikkeling van kinderen en jongeren.

2.2 Doelen Dagprogrammering van de scholen

Naast de breed geformuleerde doelen uit paragraaf 2.1, hebben we de geschouwde scholen gevraagd: *Wat wil de school specifiek bereiken met de Dagprogrammering naast de algemene hoofddoelen?* Daarbij hebben we onderscheid gemaakt in doelen op leerlingniveau, op schoolniveau en in de samenwerking met partners.

⁵ Terugblik op Pijler School Ten behoeve van de Midterm Review Nationaal Programma Rotterdam Zuid; [Midterm Terugblik Pijler School.pdf](#)

⁶ [Dagprogrammering - Onderwijs010](#)

⁷ Deze zijn vastgelegd in het *Uitvoeringsprogramma NPRZ 2019-2022* en het coalitieakkoord *Nieuwe Energie voor Rotterdam*.

Uitkomsten vorige schouwronde

Op leerlingniveau was er een driedeling in doelen, namelijk doelen die betrekking hebben op 1) brede ontwikkeling en 2) sociaal-emotionele vaardigheden en 3) cognitieve vaardigheden.

Op schoolniveau ging het om: verbetering klaslimaat en sfeer op school, verlaging werkdruk leerkrachten, verbeteren werkplezier leerkrachten. Op het niveau van samenwerking met partners waren geen expliciete doelen geformuleerd, maar de scholen vonden het wel belangrijk om een goede samenwerkingsrelatie op te bouwen.

Op de nu geschouwde scholen zien we op hoofdlijnen dezelfde doelen als in de vorige schouw weer terug:

1. Doelen gericht op een brede ontwikkeling, zoals kennismaken met activiteiten, kennis van de wereld vergroten en talentontwikkeling.
2. Sociaal-emotionele doelen, zoals plezier maken, zelfredzaamheid vergroten, werken aan executieve functies.
3. Cognitieve of remediërende doelen, zoals verbetering op cognitieve vakken en extra ondersteuning aan leerlingen.

Als we alle genoemde doelen ordenen van vaakst naar minst vaak genoemd, dan bestaat de top vier van vaakst genoemde doelen geheel uit doelen voor de brede ontwikkeling. Daarna volgen doelen die te maken hebben met taal, leesplezier en woordenschat (cognitieve en remediërende doelen), op hun beurt weer gevolgd door sociaal emotionele doelen als zelfredzaamheid vergroten en executieve functies verbeteren.

Een enkele school noemt het bieden van een zinvolle vrijetijdsbesteding en kinderen van de straat houden als doelen en wijst op de omstandigheden waaronder de kinderen in de betreffende wijk opgroeien, bijvoorbeeld met ouders die veel zorgen hebben en in een buurt die niet altijd veilig is. Door een goed naschools aanbod aan te bieden geef je deze kinderen een zinvol alternatief en ouders wat meer ruimte om aan de eigen zorgen te werken. Het gaat dan in feite om meer dan 'alleen kinderen van de straat houden'.

Scholen combineren meestal meerdere doelen. Het komt niet voor dat een school alleen cognitieve doelen of alleen doelen voor de brede ontwikkeling nastreeft, wel zien we accentverschillen tussen de scholen. Hieronder gaan we nader in op de drie hoofddoelen.

Doelen voor de brede ontwikkeling

De geschouwde scholen willen hun leerlingen kennis laten maken met een wereld buiten de school (sport, kunst & cultuur, wetenschap & techniek) die veel leerlingen niet of veel minder goed kennen dan leerlingen in wijken en gezinnen waar dit meer vanzelfsprekend is. Voor een aantal scholen is dit de kern en een succesfactor van Dagprogrammering: kinderen zien en doen dingen die ze normaal gesproken niet zien en doen. Daar hoort het ontdekken van de eigen kwaliteiten en talenten ook bij. Door Dagprogrammering ervaren kinderen wat zij leuk vinden en waarin zij zich verder willen en kunnen ontwikkelen.

Talentontwikkeling is voor vrijwel alle scholen gerelateerd aan brede ontwikkeling, het gaat dus niet zozeer om het scouten van toekomstige topvoetballers of talentvolle violisten, maar om kennismaking met zoveel mogelijk verschillende terreinen, waardoor leerlingen kunnen ervaren wat goed bij ze past. Een enkele school noemt wel de mogelijkheid dat kinderen op die manier kunnen excelleren, op deze school heet Dagprogrammering 'Excellentieprogramma'. Deze school wil kinderen uitdagen om zich verder te ontwikkelen. Ook ouders benoemen dat ze het fijn vinden dat kinderen met veel verschillende activiteiten kennis kunnen maken en zinvolle activiteiten kunnen doen in buurten die niet zo veel te bieden hebben na schooltijd.

Sociaal-emotionele doelen

Veel scholen refereren aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen als zij de doelen van Dagprogrammering verwoorden. Sommige scholen willen dat het welbevinden van leerlingen omhoog gaat en dat kinderen 'beter in hun vel' komen te zitten (zodat ze beter kunnen leren). Anderen spreken over het vergroten van de zelfredzaamheid. En weer andere scholen hebben meer remediërende doelen voor ogen,

zoals extra tijd en begeleiding om aan taal- en rekenachterstanden te werken en het werken aan executieve functies⁸.

Cognitieve doelen

De geschouwde scholen in de tweede ronde hechten veel belang aan de basisvaardigheden taal/lezen en rekenen. Dat geldt voor al het onderwijs op hun scholen, dus ook voor Dagprogrammering. Het verbeteren van de schoolresultaten staat bovenaan de agenda en door Dagprogrammering kunnen ze daar nog beter aan werken. Dat doen ze op verschillende manieren. Een aantal scholen heeft alle vakken die niet tot de basisvaardigheden behoren in Dagprogrammering ondergebracht, zodat de groepsleerkracht zich volledig kan richten op taal en rekenen (burgerschap wordt niet genoemd). Andere scholen besteden een deel van de Dagprogrammeringstijd aan extra ondersteuning voor de basisvaardigheden, soms op maat voor één of enkele leerlingen ('gemiste lesstof oppikken'). In dat laatste geval is de aansluiting op behoeften van leerlingen een essentieel doel. Een school heeft als doel: het bieden van een kwaliteitsimpuls aan taal, lezen en woordenschat. Een andere school heeft als concreet doel: een grotere uitstroom op 2F niveau. Een school verbindt cognitieve doelen aan doelen voor de brede ontwikkeling, want deze school wil leerlingen stimuleren om geofende en gemotiveerde lezers te zijn, niet alleen vanwege de leesvaardigheid maar ook door het verruimen van hun blik op de wereld.

2.3 De visie op Dagprogrammering

We vroegen de geschouwde scholen ook naar hun visie: *vanuit welke (onderwijskundige) visie wordt de Dagprogrammering ingezet?*

Uitkomsten vorige schouwronde

De geschouwde scholen voelen zich verantwoordelijk voor de doelgroep waarvoor zij werken en realiseren zich dat dit dikwijls kinderen zijn die in minder gunstige omstandigheden opgroeien. Zij verbinden hun missie – het bieden van gelijke kansen – aan de uitgangspunten voor Dagprogrammering en hebben de Dagprogrammering ingericht vanuit de bestaande visie op onderwijs. Een deel van de geschouwde scholen ziet de Dagprogrammering ook als mogelijkheid voor groepsleerkrachten om de focus te houden op de basisvakken, omdat een deel van de schoolse activiteiten nu wordt uitgevoerd door externe aanbieders.

Ook de nu geschouwde scholen hebben het bieden van gelijke kansen als missie/visie en werken vanuit die visie ook aan de Dagprogrammering. Een aantal van de geschouwde scholen vertaalt de gelijke kansen visie expliciet als 'kennis van de wereld vergroten'. Zo lezen we in een van de documenten van een school: *'De leerlingen die bij ons naar school komen hebben extra baat bij goede kwaliteit van de lessen (instructie) en hebben het nodig om hun kennis over de wereld te vergroten. Kennis werkt als mentaal klittenband. Hoe meer kennis, hoe sneller je leert. Pas als er voldoende kennis is, kunnen leerlingen hun vaardigheden verder ontwikkelen.'*

Op een groot deel van de geschouwde scholen is de Dagprogrammering net als in de vorige schouwronde een integraal onderdeel van een bredere en duidelijke schoolvisie. De schoolleiding heeft nagedacht over hoe zij de Dagprogrammering zo inricht dat het aansluit bij het concept van de school, al komt dit op de ene school explicieter naar voren dan op de andere. Bij enkele geschouwde scholen krijgt de Dagprogrammering wat minder aandacht, omdat het sterk neerzetten van de basis van de school nog aandacht behoeft en de school hier prioriteit aan geeft. Zolang een visie op onderwijs of een onderwijsconcept nog moet aarden op een school, of zolang de randvoorwaarden voor het bieden van

⁸ Bij executieve functies gaat het om vaardigheden zoals samenwerken, beslissingen nemen en kritisch denken..

goed onderwijs nog niet allemaal stevig staan, vinden scholen het lastig om een stevige, zinvolle en beredeneerde Dagprogrammering te organiseren.

In de schoolgids van één van de geschouwde scholen staat verwoord wat we in veel interviews horen: *‘De school moet een plaats zijn waar kinderen ritme, rust en duidelijke regels ervaren. Ook leren wij de kinderen de wereld te ontdekken door kennis op te doen en vaardigheden te leren. Dat kan op diverse gebieden als rekenen en taal, maar ook bij wereldoriëntatie, muziek, zang, dans en bewegen.’*

2.4 Uitgangspunten voor Dagprogrammering van de scholen

Een van de vragen tijdens de schouw luidde: *Wat zijn de onderliggende uitgangspunten van Dagprogrammering?*

Uitkomsten vorige schouwronde

De uitgangspunten betreffen: 1) het leren van kinderen en jongeren, 2) de keuze voor en organisatie van activiteiten en 3) de uitvoerders. Scholen combineren meestal twee uitgangspunten, namelijk het aanbieden van allerlei verschillende niet-cognitieve activiteiten met de inzet op leren, met name taal. De visie op leren en ontwikkelen verschilt per school en daar moet de invulling van Dagprogrammering op aansluiten, bijvoorbeeld bij thema's of bij kernconcepten. Datzelfde geldt voor de visie op de wijze waarop Dagprogrammering georganiseerd wordt: van alles in eigen hand houden tot alles bij één organisatie beleggen.

Ook in deze ronde schouwen gaan de uitgangspunten die de geschouwde scholen hanteren bij de realisering van Dagprogrammering enerzijds over de manier waarop de school kinderen wil laten leren en anderzijds over de wijze waarop Dagprogrammering in de schoolorganisatie een plaats krijgt. Beide soorten uitgangspunten hebben consequenties voor te maken keuzes, zowel voor het samenstellen van het aanbod als voor de organisatie. We beschrijven de uitgangspunten hieronder verder.

Inhoud en vorm aanbod sluiten aan op reguliere lesstof en wijze van werken

Veel van de geschouwde scholen vinden het van groot belang dat Dagprogrammering verbonden is met het reguliere onderwijs. Dat geldt in de eerste plaats voor de inhoud van het aanbod, zodat Dagprogrammering aansluit op de aandachtsgebieden of thema's van het reguliere onderwijs. Ook de 'taal' van de activiteiten moet aansluiten bij de schoolthema's, geven verschillende scholen aan. Met andere woorden: de aanbieders gebruiken dezelfde woorden als de school. Niet alle scholen hebben echter zo'n concrete verbinding tussen het schoolse leren en het leren in de Dagprogrammering. Zij willen de Dagprogrammering nog sterker verbinden met het reguliere onderwijs.

Uitgangspunten voor de uitvoerders

De aansluiting tussen het reguliere aanbod en het aanbod in de Dagprogrammering geldt ook voor de gedragsregels op school. Scholen willen dat de externe uitvoerders goed op de hoogte zijn van de regels op school en zich daaraan houden. Wellicht heeft dit ook te maken met het grote belang dat veel van de geschouwde scholen hechten aan veiligheid: de school moet een veilige omgeving bieden. Daarnaast zien scholen graag een hoge kwaliteit van de Dagprogrammeringslessen en ze willen vaste gezichten voor de leerlingen.

Dagprogrammering moet niet tot extra werkdruk leiden

Een aantal geschouwde po-scholen geeft aan dat een belangrijk uitgangspunt bij de inrichting van de Dagprogrammering is dat het de werkdruk van het onderwijspersoneel niet mag verhogen. Deze scholen richten waar mogelijk de Dagprogrammering zo in dat leerkrachten niet alleen binnen hun lesuren meer ruimte hebben voor de basisvakken, maar ook buiten hun lesuren meer ruimte voor het voorbereiden van de lessen. In het vo lijkt dit minder te spelen. Dat komt doordat leerlingen daar zelfstandiger zijn (ze gaan

bijvoorbeeld zelfstandig naar de activiteiten), er is minder bemoeienis van de docenten tijdens en rondom de activiteiten nodig, en leerlingen zijn veel meer gewend om elk uur van een andere docent les te hebben. De 'onrust' die de Dagprogrammering soms op po-scholen met zich meebrengt, speelt daardoor niet op het vo.

Ouderbetrokkenheid als uitgangspunt

Een aantal po-scholen vindt ouderbetrokkenheid een belangrijk uitgangspunt voor succesvolle Dagprogrammering. Als de ouders er niet achter staan, wordt het heel lastig. Overigens lijkt het op de meeste geschouwde scholen goed gelukt om de ouders mee te krijgen in het idee van de Dagprogrammering: er zijn niet veel discussies over de verplichte extra leertijd.

3. Organisatie en aanpak

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen hoe de Dagprogrammering wordt georganiseerd en gefinancierd, voor welke aanpakken wordt gekozen en hoe de geschouwde scholen dat ervaren.

3.1 Organisatie Dagprogrammering

3.1.1 Financiering

Uitkomsten vorige schouwronde

Veel geschouwde scholen geven aan creatief en flexibel om te moeten gaan met de beschikbare middelen om de Dagprogrammering rond te krijgen. Sommige scholen maken ook gebruik van andere middelen, zoals de gelden uit het Nationaal Programma Onderwijs. Als deze (of andere niet-structurele subsidiemiddelen) wegvallen, heeft dit gevolgen voor de continuïteit van het programma.

Mede naar aanleiding van de uitkomsten van de vorige ronde schouwen, ontvangen de scholen nu meer subsidie per uur per kind voor het organiseren van Dagprogrammering (5,- per uur i.p.v. 3,73 per uur). Er wordt in de huidige ronde schouwen, op één vo-school na, niet meer aangegeven dat het uurbedrag per kind te laag is. Wel valt ook nu op dat een deel van de scholen creatief en flexibel omgaat met de financiën: deze scholen maken gebruik van verschillende subsidies en regelingen om extra aanbod (binnen en buiten de Dagprogrammering) te financieren. Een directeur van een po-school geeft aan dat de kosten van het aanbod niet altijd in verhouding staat met de opbrengsten ervan. Deze school heeft ook een duidelijk standpunt ingenomen als het gaat om de kosten van uitvoerders: *“Ik ga principieel niet meer uitgeven aan een externe partij dan aan mijn eigen leerkrachten. Dan doe ik iets fout.”* Een andere school geeft aan zich vooral zorgen te maken over de beschikbaarheid van mensen om het aanbod daadwerkelijk uit te voeren; middelen zijn er op deze school op zich genoeg.

3.1.2 Intern organiseren versus gebruikmaken van externe aanbieders

Uitkomsten vorige schouwronde

Voor de invulling van de extra Dagprogrammeringsuren wordt op de geschouwde po-scholen veelal gebruikt gemaakt van externe vakdocenten of aanbieders, zodat groepsleerkrachten de focus kunnen blijven houden op de basisvakken en vaardigheden. Dit werkt goed zolang de vakleerkrachten goede pedagogisch-didactische vaardigheden hebben, maar dat is niet altijd het geval, wat tot ontevredenheid leidde. Scholen hebben liever een stabiel aanbod met goede vaste krachten dan een divers en wisselend aanbod. Vakleerkrachten krijgen daardoor grotere aanstellingen binnen specifieke scholen, waardoor er voor andere scholen minder mogelijkheden overblijven.

De extra Dagprogrammeringsuren worden op de geschouwde vo-scholen opgevuld door eigen vakdocenten, waarvan de aanstelling is vergroot. Dit scheelt scholen veel afstemming met externe aanbieders. Vrijwillige extra activiteiten buiten het gewone rooster worden ook op de geschouwde vo-scholen wel door externe organisaties aangeboden.

De bevindingen van deze schouwronde komen overeen met die van de vorige schouwronde. Alle po-scholen maken veel gebruik van externe partijen en beleggen regelmatig de coördinatie van de Dagprogrammering bij hen. Organisaties waarmee po-scholen vaak samenwerken zijn Dynamic Activities,

SKVR, Techniek en Kunst Educatie (KITE), Feyenoord-Sport, ROAA, Halo Jobbing, Free to Move, schoolsportverenigingen (SSV's) en Beweegwijs.

Het voortgezet onderwijs laat daarentegen de uren die onder schooltijd vallen vaker door eigen docenten oppakken. Daar kiezen de vo-scholen voor, omdat deze lessen uitermate goed kunnen worden ingevuld door een interne vakdocent. Bovendien zien zij, anders dan de meeste po-scholen waar leerkrachten de hele dag lesgeven aan een vaste groep, ruimte en flexibiliteit in de aanstelling van hun docenten. Tot slot gaf één vo-school aan het afgelopen schooljaar alleen eigen docenten te hebben ingezet voor de Dagprogrammering, omdat ze geen goede ervaring hadden met externe aanbieders. De school is echter van plan in de toekomst weer met externen te gaan werken, omdat er al zo veel op de school en de eigen docenten afkomt. Enkele andere geschouwde vo-scholen hebben het afgelopen schooljaar wel externe partijen ingezet voor activiteiten na schooltijd. Vo-scholen werken samen met of kopen lessen in bij sport- en beweeglocaties zoals Skateland, Adventure City en Snowworld en organisaties zoals SKVR en Kleinkunstig voor de cultuurvakken.

Eén van de geschouwde po-scholen heeft ook leerkrachten binnen hun aanstelling ruimte gegeven om een deel van de Dagprogrammering activiteiten op zich te nemen. Dit zijn groepsleerkrachten die een aantal dagen voor de klas staan en de overige dagen Dagprogrammeringsactiviteiten geven, zoals muziekles. Deze dubbele functie maakte het voor een aantal leerkrachten aantrekkelijker om op de school te blijven werken omdat hun baan afwisselender wordt en ze meerdere talenten kunnen inzetten. Dat deze leerkrachten ook de leerlingen en doelgroep goed kennen, komt volgens verschillende betrokkenen op de school ook de kwaliteit van de Dagprogrammeringsactiviteiten ten goede.

In deze schouwronde benadrukt ruim de helft van de po-scholen het belang van een goede en langdurige relatie met externe aanbieders en externe vakleerkrachten. Zij ervaren dat het aanbod ten goede komt als groepsleerkrachten en vakleerkrachten elkaar beter kennen en over en weer van elkaar leren. In een paar gevallen krijgt dat ook vorm door een vastgelegde procedure voor de overdracht tussen de groepsleerkracht en de vakdocent of door gezamenlijke scholing en op één van de scholen is er een intervisiegroep voor de vakleerkrachten onder leiding van de ondersteuner Dagprogrammering. Deze scholen merken op dat de binding tussen de school en de vakleerkracht versterkt wordt, waardoor de vakleerkracht langdurig met hen blijft samenwerken en zich in een aantal gevallen ook deel voelt van het team. Ook vakleerkrachten zelf ervaren dat zo. De geschouwde scholen ervaren dat deze verbinding met de vakleerkrachten bijdraagt aan de kwaliteit van de Dagprogrammering. Op de Vo-scholen worden de eigen docenten vaker ingezet voor de Dagprogrammeringsactiviteiten, en als er vakleerkrachten zijn, dan is er vaak geen duidelijke verbinding met de overige docenten.

Uit deze schouwronde blijkt dat de locatie van de school bepalend is voor de keuze voor externe aanbieders: meerdere scholen geven aan graag samen te werken met aanbieders in de wijk. Daarnaast hebben de scholen op een locatie waar veel externe aanbieders en andere faciliteiten in de buurt zijn, de luxe dat sommige naschoolse activiteiten ook buiten de school plaats kunnen vinden. Deze scholen hebben minder last van een gebrek aan ruimte voor de Dagprogrammeringsactiviteiten, waar andere scholen (vooral po) wel mee te maken hebben. Doordat de Dagprogrammeringsactiviteiten die gegeven worden door externen vaak in halve groepen worden georganiseerd, komen veel scholen in hun eigen gebouw ruimte tekort.

3.1.3 Communicatie en processtructuur

Uitkomsten vorige schouwronde

De meerderheid van de geschouwde scholen heeft een coördinator aangesteld voor de Dagprogrammering. Deze persoon maakt onder andere de roosters en is de contactpersoon voor de externe aanbieders. Het contact met de externe aanbieders wordt over het algemeen als prettig ervaren.

Ook op de recent geschouwde scholen is vaak een coördinator aangesteld. Dit is soms een docent of leerkracht die hier extra uren voor heeft gekregen, maar het komt ook voor dat er apart iemand voor is aangesteld. Drie geschouwde po-scholen werken met een hoofdaanbieder voor de Dagprogrammeringsactiviteiten die ook de praktische coördinatie van de Dagprogrammering op deze school op zich neemt. Niet iedere geschouwde school heeft een aparte coördinator, op deze scholen neemt de (adjunct-)directeur deze taak op zich. Eén van deze directeuren heeft met ingang van het nieuwe schooljaar een nieuwe interne trekker aangewezen, om de taak voor zichzelf te verlichten. Een andere school heeft ervaren dat de aanstelling van een coördinator een grote impuls heeft gegeven aan de Dagprogrammering: *“Praktische problemen worden veel sneller opgelost.”* Meerdere geschouwde scholen geven wel aan dat de financiering van de coördinator ingewikkeld is. Ze betalen de kosten voor de coördinatie uit de eigen middelen van de school omdat ze ten onrechte veronderstellen dat deze kosten niet betaald mogen worden betaald vanuit de subsidieregeling voor de Dagprogrammering⁹.

Op de meeste geschouwde scholen hebben de coördinatoren Dagprogrammering met name de taak om de Dagprogrammering praktisch te organiseren. Zij zijn aanspreekpunt Dagprogrammering op de school voor alle betrokkenen, maken roosters, informeren ouders en hebben contact met externe aanbieders. Dit lijkt met name te gelden voor scholen waarvan de hoofdaanbieder ook de coördinatie op zich neemt. Meerdere scholen spreken voor de toekomst de wens uit dat de inhoud van de Dagprogrammering sterker wordt verbonden met het curriculum van de school. Hiervoor is naast een praktische coördinatie ook een inhoudelijke coördinatie nodig. Daar waar de coördinator Dagprogrammering door de school zelf is aangesteld, lijkt de inhoudelijke verbinding van de Dagprogrammering met het aanbod van de school sterker: het is vaker onderwerp van gesprek tussen coördinator en aanbieder.

Het contact met de externe aanbieders is over het algemeen goed. De meeste geschouwde scholen hebben inmiddels samenwerkingspartners met wie zij al een langere tijd samenwerken en waar goed contact mee is. Daarnaast hebben de scholen inmiddels ruime ervaring met werken met externe aanbieders, waar ze hun lessen uit hebben getrokken. Zodra de scholen nieuwe samenwerkingen aangaan, kunnen zij duidelijk communiceren wat zij van de aanbieder verwachten en wat de aanbieder van hen kan verwachten. Korte lijntjes met aanbieders en regelmatig met elkaar evalueren wordt door zowel de scholen als de aanbieders van groot belang gezien, al gebeurt dat in de praktijk niet altijd ook daadwerkelijk.

3.1.4 Ondersteuner Dagprogrammering

Uitkomsten vorige schouwronde

Elke Dagprogrammeringsschool heeft een ondersteuner vanuit het team Dagprogrammering (gemeente Rotterdam). De rol van deze ondersteuner is voor de scholen helder. Het verschilt enorm per school in hoeverre zij de ondersteuning nodig hebben. Niet elke school heeft er evenveel behoefte aan.

Ook bij de recent geschouwde po- scholen verschilt de inzet van de ondersteuner Dagprogrammering sterk. De schouwen bleken voor sommige ondersteuners ook informatief omdat hun betrokkenheid bij de betreffende school klein is. De redenen waarom de ondersteuner op deze vier po-scholen niet tot nauwelijks betrokken is, heeft verschillende oorzaken. De school heeft bijvoorbeeld een eigen interne coördinator of heeft alles zelf al goed geregeld. Ook is er een enkele school waar ogenschijnlijk de ondersteuning van de ondersteuner Dagprogrammering goed kan worden ingezet, maar waar de school er niet om vraagt.

⁹ De coördinatiekosten kunnen opgenomen worden in de totaalprijs per activiteit. Hetzelfde geldt voor kosten voor materiaal en ruimte.

Op andere scholen wordt wel regelmatig gebruik gemaakt van de ondersteuners. De ondersteuning die de ondersteuners op deze scholen bieden is heel divers. Veel gehoord is dat ondersteuners helpen bij de outputmeting en de verantwoording naar de gemeente en het zoeken van partners. Maar ook biedt een ondersteuner op één van de geschouwde scholen hulp in de vorm van extra handen op de vloer op de woensdagmiddag. Op weer een andere school houdt de ondersteuner op één van de geschouwde scholen wekelijks een intervisiebijeenkomst met de vakleerkrachten. De beschikbaarheid en het contact met de ondersteuner wordt door de meeste geschouwde scholen die er gebruik van maken erg gewaardeerd.

3.1.5 Intensivering in groep 1 en 2

Uitkomsten vorige schouwronde

De Dagprogrammering bestaat uit langere schooldagen (extensivering), maar voor de groepen 1 en 2 mag ook worden gekozen voor intensieve begeleiding door extra menskracht op de groep (intensivering). De meeste po-scholen kozen voor intensivering in de onderbouwgroepen. Een tweetal po-scholen biedt daarnaast extra uren aan voor de jongste kinderen.

Vanaf groep 3 tot en met groep 8 en in het vo kan alleen worden ingezet op extensivering. Sommige scholen zijn daar heel blij mee, andere scholen zouden liever ook een deel van de Dagprogrammering uren willen inzetten voor intensivering in de andere groepen.

Net zoals in de vorige schouwronde kiezen veel geschouwde scholen voor intensivering in de onderbouwgroepen. Eén van de geschouwde scholen zet met ingang van huidig schooljaar zelfs in op intensivering tot en met groep 3, weliswaar met andere middelen aangezien dit niet past binnen de subsidieregels van de Dagprogrammering.

Sommige scholen bieden in de onderbouwgroepen naast intensivering, ook een aantal extra uren extensivering. Eén school biedt de extra tien uur per week volledig aan bij de kleuterklassen, de andere scholen beperken het aantal extra uren voor kleuters. Eén van de geschouwde scholen biedt alleen voor groep 2 leerlingen een aantal extra uren aan, niet voor de jongste kleuters. Een aantal ouders van leerlingen op de scholen die wij tijdens de schouw hebben gesproken vindt de extra onderwijstijd soms wel lang voor de kleuters, maar scholen merken dat het goed te organiseren is en dat de kleuters nog goed deelnemen aan de activiteiten.

De geschouwde scholen die in de onderbouwgroepen niet extensiveren, kiezen hier bewust niet voor omdat zij vinden dat lange schooldagen te zwaar zijn voor de jongste leerlingen. Eén school heeft in het verleden wel kleuteractiviteiten aangeboden na schooltijd, maar ervaarde dat dit voor hen te veel was. Twee geschouwde scholen geven aan dat zij, maar ook de ouders, vinden dat extensivering ook voor groep 3 leerlingen te veel is. Eén van deze scholen heeft er daarom voor gekozen om met ingang van dit schooljaar de Dagprogrammering uren voor groep 3 langzaam op te bouwen. Een gevolg van het verschil in aanbod voor kleuters en leerlingen vanaf groep 3 is dat er verschillende lestijden zijn. Voor ouders is dit soms lastig: als zij kinderen hebben in zowel de onderbouw als de midden- of bovenbouw, betekent dit voor hen dat zij op verschillende tijden hun kinderen op moeten halen. Dit is een organisatorische uitdaging, waar veel scholen nog geen oplossing voor hebben. Eén school heeft ervoor gekozen om opvang te bieden aan onderbouwleerlingen met oudere broers of zussen en waarvan de ouders werken. Dit doen zij met eigen personeel. Afgelopen schooljaar liep dit, naar eigen zeggen, 'de spuigaten uit', doordat ouders om allerlei redenen gebruik wilden maken van de opvangmogelijkheid. Daarom vraagt deze school ouders nu een bewijs dat zij werken en een kleine toelage, om het aantal kinderen waar zij opvang voor moeten regelen binnen de perken te houden.

De geschouwde school die speciaal basisonderwijs biedt, zet de Dagprogrammering voornamelijk in op intensivering. Ook hun leerlingen volgen kortere dagen dan de leerlingen van de reguliere school.

3.2 Aanpak en uitvoering

3.2.1 Plaats van Dagprogrammering in het rooster: po

Uitkomsten vorige schouwronde

De geschouwde scholen geven de tien extra uren per week op verschillende manieren vorm en bij de meerderheid is tien uur Dagprogrammering vanaf groep 3 verplicht voor iedereen. Er zijn ook geschouwde scholen die een deel van de Dagprogrammeringsuren 'na schooltijd' organiseren. Deze activiteiten zijn doorgaans facultatief. Het is niet wenselijk en haalbaar al deze activiteiten verplicht aan te bieden, vinden de geschouwde scholen. Het buitenschoolse aanbod is niet altijd voor de kleuters, hun dagen zijn dan iets korter. Deze uren worden gecompenseerd door intensivering in de groepen.

Net zoals in de vorige schouwronde verweeft een deel (in deze schouwronde ongeveer de helft) van de geschouwde po-scholen de extra uren Dagprogrammering met het reguliere rooster: de lesdagen gaan op vaste tijden uit, en de reguliere lessen en Dagprogrammeringsuren wisselen elkaar af. Voor leerlingen en ouders hoort alles dan 'gewoon bij school'. De andere helft van de po-scholen organiseert een deel van de Dagprogrammeringsuren na de reguliere schooltijd: de reguliere schooldag en de Dagprogrammering zijn duidelijk van elkaar te onderscheiden, ook voor ouders en leerlingen. Op één school na, die een deel van het aanbod facultatief aanbiedt, geven alle po-scholen aan dat leerlingen verplicht aan de activiteiten deelnemen. Dit maakt dat alle groepen en alle leerlingen van het aanbod profiteren. Dit is een verschil met de uitkomsten uit de vorige schouwronde, aangezien meerdere van de toen geschouwde basisscholen ervoor kozen om (een deel van) het aanbod facultatief aan te bieden.

3.2.2 Plaats van Dagprogrammering in het rooster: vo

Uitkomsten vorige schouwronde

De vormgeving van de Dagprogrammering op de geschouwde vo-scholen is vergelijkbaar met die in het po, ondanks dat zij minder extra uren hoeven aan te bieden (zes uur) aan minder leerlingen (een derde). Ook op deze scholen is een deel van de extra uren verplicht en verweven in het rooster van leerlingen. De extra uren in de namiddag zijn bijlessen of verdiepingsvakken/activiteiten en deelname hieraan wordt gestimuleerd, maar is vrijwillig. In het vo is er dan ook een lagere deelname-eis (een derde van de leerlingen). Met name leerlingen uit de eerste leerjaren nemen deel aan de vrijwillige activiteiten na schooltijd, oudere leerlingen hebben vaker een bijbaan of andere verplichtingen.

De bevindingen van deze schouwronde komen deels overeen met die van de vorige schouwronde. In tegenstelling tot de scholen uit de eerste schouwronde, zetten de recent geschouwde vo-scholen de extra uren alleen in de onderbouw in. Alleen als er extra sportdagen en dergelijke worden georganiseerd, wordt de bovenbouw nog wel eens betrokken. Alle geschouwde vo-scholen vullen een deel van de Dagprogrammering in onder schooltijd, waarin extra les- of huiswerkbegeleidingsuren zijn ingeroosterd waar leerlingen verplicht aan moeten deelnemen. Verder bieden veel scholen activiteiten aan waar leerlingen uit kunnen kiezen. De helft van de vo-scholen laat het aan de leerlingen over of zij überhaupt deelnemen aan deze keuze-activiteiten. Eén van deze vo-scholen registreert vervolgens wel van leerlingen als zij niet deelnemen aan een keuze-activiteit en stimuleert deze leerlingen vervolgens om de volgende keer wel deel te nemen aan een activiteit. Op de andere helft van de vo-scholen wordt verwacht dat leerlingen ten minste deelnemen aan één van de keuze-activiteiten en daarmee deelnemen aan de Dagprogrammeringsuren.

3.2.3 Veranderingen over tijd

Uitkomsten vorige schouwronde

Vergeleken met de startperiode is op een aantal geschouwde scholen inmiddels het een en ander veranderd in de Dagprogrammering. Een aantal scholen geeft aan dat de Dagprogrammeringsactiviteiten voorheen los werden gezien van het reguliere aanbod en vaak door externen werd ingevuld, maar dat het inmiddels meer onderdeel uitmaakt van de school. Enerzijds doordat de activiteiten beter zijn afgestemd op elkaar, maar ook doordat de externe vakdocenten meer deel uitmaken van het team of omdat activiteiten of vakken inmiddels intern worden opgepakt en niet meer door externe aanbieders worden uitgevoerd. De 'binnenschoolse' Dagprogrammeringsuren worden steeds beter in het curriculum geïntegreerd.

Ook op de scholen in deze schouwronde hebben veranderingen plaatsgevonden op het gebied van de Dagprogrammering. Zo hadden meerdere po-scholen voorheen keuze-activiteiten en/of hoefden kinderen niet verplicht deel te nemen aan de naschoolse Dagprogrammeringsactiviteiten. Sommige van deze scholen hebben ervoor gekozen om de activiteiten nu te verplichten voor hun leerlingen. Ook bieden de scholen leerlingen vaak geen keuze meer tussen verschillende activiteiten, omdat men merkte dat het aanbod versnipperd en de organisatie chaotisch was. Scholen ervaren dat leerlingen niet per se de activiteiten kozen die ze zelf het leukste vonden, maar activiteiten waar medeleerlingen voor kozen of activiteiten waar vooral de ouders enthousiast over waren. Zo raakten 'populaire' activiteiten snel vol, waardoor veel leerlingen niet de activiteit van hun eerste keuze konden doen en ze alsnog door de school moesten worden verdeeld over andere activiteiten. Het loslaten van het keuze-element en vooraf vastleggen van het programma van het schooljaar scheelt scholen organisatiewerk en biedt tevens meer zekerheid voor de aanbieders. Daarnaast merken deze scholen ook dat de externe vakdocenten en hun lessen nu beter geïntegreerd raken in het eigen onderwijs. Tot slot zien scholen dat veel leerlingen en ouders het niet erg vinden dat de keuzevrijheid rondom de Dagprogrammering is weggefallen.

Er zijn ook enkele po-scholen die weinig aan hun Dagprogrammering hebben veranderd, doordat ze al heel tevreden zijn met hun aanbod of nog niet volledig tevreden zijn maar nog geen aanpak voor zich zien die beter past bij de visie van de school op de Dagprogrammering.

Op een groot deel van de vo-scholen is na verloop van tijd afscheid genomen van enkele externe partijen en is men de organisatie van de Dagprogrammering meer intern op gaan pakken. Hierdoor worden de Dagprogrammeringsuren die onder schooltijd zijn gepland beter in het curriculum geïntegreerd.

3.2.4 Ouder- en leerlingbetrokkenheid

Uitkomsten vorige schouwronde

De geschouwde scholen bepalen in principe zelf welke Dagprogrammeringsactiviteiten zij organiseren. Met name de geschouwde po-scholen houden hierbij niet specifiek rekening met de wensen en behoeften van de leerlingen en ouders. Leerlingen en ouders op die scholen geven aan dat ze graag wel inspraak zouden hebben in het programma. Ouders geven aan meer informatie te willen hebben en beter betrokken te willen zijn bij de Dagprogrammering. De informatiebijeenkomsten over de Dagprogrammering, door een aantal scholen georganiseerd, worden echter slecht bezocht. Ouders zijn over het algemeen tevreden of zelfs enthousiast over de extra activiteiten die voor hun kinderen worden georganiseerd op school. Onder Dagprogrammering verstaan veel ouders met name de 'buitenschoolse' activiteiten. Niet elke ouder heeft goed zicht op wat er tijdens school al aan extra lessen gegeven wordt onder de noemer van Dagprogrammering. Wel zijn ze het over het algemeen wel eens met de keuzes die de school daarin maakt. In het vo kiezen de leerlingen zelf of ze deelnemen aan het niet verplichte deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten. Omdat de scholen graag zien dat zoveel mogelijk leerlingen aan de activiteiten deelnemen, proberen ze met de activiteiten aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen. 'Keuze zorgt voor commitment, verplichten zorgt voor demotivatatie', geeft een van de scholen aan. Leerlingen mogen zelf ideeën inbrengen voor de activiteiten. De geschouwde vo-scholen zoeken nog wel

naar goede manieren om leerlingen te motiveren mee te doen. Bij de ene activiteit lukt dat beter dan bij de andere.

Ook in deze schouwronde bepalen de scholen vaak zelf welke Dagprogrammeringsactiviteiten zij organiseren. Ze kiezen er doorgaans voor om ouders en leerlingen niet actief te betrekken bij het bepalen van het aanbod. In tegenstelling tot de vorige schouwronde vinden de ouders dit niet erg, het aanbod is vaak al heel breed. Bovendien denken sommige ouders dat het betrekken van ouders alleen maar tijd kost voor de school zonder dat het veel oplevert. Ook de leerlingen worden vaak niet in een structurele vorm betrokken bij het bepalen van het aanbod. In een enkele school gebeurt dat wel, de klassenvertegenwoordigers mogen daar meedenken. Het lijkt erop dat leerlingen het niet erg vinden dat ze niet op een structurele manier betrokken worden bij het kiezen van het aanbod. *“Er is altijd leuk en minder leuk aanbod waar je aan meedoet, maar je leert veel van het aanbod en het is leuker dan de lessen in de klas”.*

Ondanks dat ouders niet per se betrokken hoeven te worden bij het bepalen van het aanbod, willen zij wel graag geïnformeerd worden over het aanbod en over wat hun kinderen er van kunnen verwachten en van kunnen leren. Op enkele scholen vinden ouders namelijk dat de informatievoorziening nog niet voldoende is. Net zoals bij de vorige schouwronde, hebben veel ouders en leerlingen niet door dat een groot deel van de Dagprogrammeringsuren ook onder schooltijd plaatsvindt. Ouders en leerlingen zijn veelal positief over het aanbod binnen de Dagprogrammering dat na schooltijd plaatsvindt.

Een nuance is hier op zijn plaats: we hebben per schouw een selecte groep ouders en leerlingen gesproken waar bovenstaande punten uit naar boven kwamen. Andere ouders en leerlingen zouden hier anders over kunnen denken.

3.2.5 Deelname en keuzevrijheid

Uitkomsten vorige schouwronde

De werving en selectie van leerlingen voor een eventueel keuzedeel van de Dagprogrammering verschilt per geschouwde basisschool. Sommige scholen hebben alle activiteiten van de Dagprogrammering verplicht gemaakt voor iedereen waardoor er geen werving en selectie nodig is. Andere scholen bieden een keuze in activiteiten en/of een keuze aan deelname aan.

Op de geschouwde vo-scholen is een deel van de activiteiten vrijwillig: leerlingen schrijven zich voor de activiteit in als zij mee willen doen. Hiervoor zetten de geschouwde vo-scholen verscheidene wervingstechnieken in. Het behalen van de deelname van een derde van de leerlingen blijkt ondanks het gebruik van de wervingstechnieken nog lastig.

Leerlingen en ouders

Leerlingen vinden het over het algemeen fijn als zij zelf mogen kiezen waar ze aan mee willen doen. De vo-leerlingen vinden het bovendien prettig dat deelname niet verplicht is, omdat sommige van hen al andere activiteiten zoals sport of werk na school hebben. Op drie van de geschouwde po-scholen geven ouders aan dat ze meer keuzevrijheid en inspraak in het Dagprogrammeringsaanbod zouden waarderen.

Op de vo-scholen wordt verwacht dat ten minste 33% van de leerlingen deelneemt aan de uren van Dagprogrammering. Doordat alle geschouwde vo-scholen in deze schouwronde een deel van hun uren verplicht maken voor alle leerlingen, komen zij al snel aan het deelnamepercentage. De vo-school die in deze schouwronde facultatieve activiteiten aanbiedt heeft geen moeite met het vullen van deze activiteiten, in tegenstelling tot de ervaring van de scholen uit de vorige schouwronde.

3.3 Inhoudelijke invulling

3.3.1 Invulling Dagprogrammeringsactiviteiten

Uitkomsten vorige schouwronde

De geschouwde scholen realiseren dat de meeste leerlingen op hun school in hun vrije tijd minder ontwikkelingsaanbod krijgen dan kinderen uit andere wijken. De Dagprogrammering zetten zij in om dit verschil te compenseren. Leerlingen krijgen binnen de Dagprogrammering sportieve en culturele vakken, techniek, ICT en wereldoriëntatie. Sommige scholen organiseren ook excursies buiten de school.

Naast het verrijken van de wereld van kinderen zetten de geschouwde scholen binnen de Dagprogrammering ook in op het versterken van de basisvaardigheden.

Niet elke extra activiteit buiten het reguliere lesaanbod die wordt meegeteld in de uren eis wordt direct met Dagprogrammering subsidies betaald. Zo heeft elke geschouwde po-school pauzebegeleiding, in de vorm van begeleid spelen, dan wel gerichte pauzeactiviteiten, die zij mee tellen in de uren eis. Voor deze pauzebegeleiding wordt veelal de hulp van een externe aanbieder ingezet, zodat groepsleerkrachten pauze hebben.

De recent geschouwde scholen vullen de Dagprogrammering vergelijkbaar in als de scholen die in de eerste ronde zijn geschouwd, namelijk met een breed aanbod aan activiteiten waaruit al dan niet (deels) gekozen kan worden. Sommige scholen zetten de Dagprogrammeringsuren gericht in. Zij zetten veelal in op 'leren leren' of op de ontwikkeling van basisvaardigheden.

Elke geschouwde vo-school biedt de leerlingen binnen de Dagprogrammering huiswerkbegeleiding aan. Ook wordt ingezet op basisvaardigheden in de vorm van extra taal- en rekenlessen. Daarnaast biedt iedere geschouwde vo-school in meer of mindere mate brede talentontwikkelingsactiviteiten.

Ook bij de geschouwde po-scholen is meestal sprake van een combinatie van basisvaardigheden en brede talentontwikkeling binnen de Dagprogrammering. Veel geschouwde po-scholen bieden met name activiteiten gericht op de brede talentontwikkeling. Denk aan culturele activiteiten zoals theater of dans, maar ook ICT-lessen, zoals programmeren en types en sportieve activiteiten. Een aantal po-scholen geeft aan ook bewust ruimte te bieden voor loopbaanactiviteiten, in de vorm van technieklessen, snuffelstages en/of excursies. Eén geschouwde po-school zet heel duidelijk in op het bieden van een perspectief of '*het openen van luikjes*' zoals de directie het verwoordt. Met de Dagprogrammering zet deze school in op (internationale) projecten zoals olympiades en wetenschapsprojecten om leerlingen te laten zien dat dit ook binnen hun mogelijkheden past.

Een aantal geschouwde scholen (zowel po als vo) zet daarnaast gericht in op sociale vaardigheden en weerbaarheid, bijvoorbeeld in de vorm van de Rots en watertraining of de Kanjertraining. Twee vo-scholen bieden binnen de Dagprogrammering persoonlijke coaching aan. Verder tellen net zoals de vorige schouwronde veel po-scholen de pauze mee in de uren eis, doordat zij begeleide pauzetijd organiseren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om georganiseerde sport- en spelactiviteiten georganiseerd door o.a. bso-medewerkers en Feyenoord.

3.3.2 Kwaliteit aanbieders Dagprogrammering

Uitkomsten vorige schouwronde

De Dagprogrammeringsscholen laten zich bij het kiezen van externe aanbieders vooral leiden door eerdere ervaringen met organisaties. Scholen geven aan dat het opbouwen van een goede relatie met de aanbieders veel tijd en energie kost. Veel scholen hebben slechte ervaringen gehad met externe aanbieders. De geschouwde scholen zijn positiever over organisaties die hun eigen personeel scholen in het werken met de doelgroep.

Geschouwde scholen vinden het belangrijk dat uitvoerende professionals beschikken over:

- sterke pedagogisch-didactische vaardigheden;

- een goede vakkennis;
- affiniteit met de doelgroep.

Wanneer dit ontbreekt, moet de groepsleerkracht het pedagogische klimaat in de klas herstellen, wat vooral extra werk oplevert.

Sommige geschouwde scholen nodigen vakdocenten uit voor interne scholingsdagen, maar soms ontbreekt het hiervoor aan budget en organisatie. Er zijn ook externe organisaties die hun eigen personeel scholen.

De inhoudelijke kennis van vakleerkrachten zit meestal goed, maar de pedagogisch-didactische vaardigheden kunnen beter. De externe aanbieders worstelen, net als de scholen, enorm met personele wisselingen en een tekort aan goede vakkrachten. Dit heeft gevolgen voor de kwaliteit van het aanbod.

De recent geschouwde scholen geven hetzelfde aan wat betreft de kwaliteit van de aanbieders als de scholen uit de vorige schouwronde. Met name de pedagogische vaardigheden en affiniteit met de doelgroep (wat in de praktijk erg samenhangt) worden als belangrijke voorwaarden gezien.

Sommige scholen bieden de vakleerkrachten veel ondersteuning. Zo is er een school waar voor de vakleerkrachten regelmatig intervisie wordt verzorgd. Onder begeleiding van de ondersteuner Dagprogrammering bespreken de vakleerkrachten op deze school hun ervaringen, praten ze over klassenmanagement en logistieke zaken die het lesgeven met zich meebrengt. Ook zijn er scholen waar de vakleerkrachten meedoen aan delen van de nascholing van de leraren en is er een school waar deelname aan het programma Level Up aan de Thomas More hogeschool voor vakleerkrachten sterk is gestimuleerd en elke vakleerkracht zich heeft opgegeven. Andere geschouwde scholen bieden ondersteuning in de vorm van het inzetten van eigen personeel bij de activiteiten verzorgd door vakleerkrachten. Dit brengt wel de nodige financiële en organisatorische problemen met zich mee. Immers: een dubbele bezetting brengt dubbele kosten en extra werkdruk met zich mee en er is niet altijd voldoende personeel voorhanden. Ook werken de geschouwde scholen soms met aanbieders die zelf scholing organiseren voor hun vakkrachten, net als in de vorige schouwronde.

Uit de schouwen blijkt dat de scholen inmiddels de nodige ervaring hebben met externe aanbieders. Ook hebben de scholen doorgaans afscheid genomen van externe aanbieders waar zij heel ontevreden over waren, omdat zij de afspraken niet nakwamen of doordat de school vond dat het de vakleerkrachten ontbreekt aan de noodzakelijke pedagogisch-didactische vaardigheden.

Op de meeste geschouwde scholen wordt inmiddels al een langere tijd samengewerkt met ten minste één aanbieder. Een langdurige samenwerking tussen school en aanbieder lijkt de pedagogische kwaliteit van het aanbod van deze aanbieder ten goede te komen. Enerzijds doordat vakleerkrachten vertrouwde gezichten worden zodra zij langer op een school komen, wat de band met leerlingen en de school versterkt. De vakleerkrachten maken meer deel uit van het team en leren van de groepsleerkrachten. Zo geeft een vakleerkracht aan: *“Natuurlijke autoriteit voor de groep moest ik nog leren. Ik doe daarin de groepsleerkrachten ook na. Zo leren we van elkaar.”* Anderzijds lijkt een langdurige samenwerking voor een verbetering te zorgen omdat de aanbieder en school op praktisch én inhoudelijk niveau steeds beter met elkaar afstemmen. Zo geeft een school aan dat zij inmiddels hebben geleerd de wederzijdse verwachtingen duidelijk te formuleren en communiceren. Zij verwachten van aanbieders dat zij: voorbereid zijn (dat wil zeggen: ze hebben een lesprogramma); aanwezig zijn (en zo niet, ruim van tevoren laten weten en in de basis vervanging regelen) en professioneel zijn. Andersom kan de aanbieder verwachten dat de school de vakleerkrachten ondersteunt (ze krijgen ruimte om hun les te geven) en dat zij naar de leerlingen toe verwachtingen uitspreken over hun gedrag (en de school ondersteunt in opvang als leerlingen zich niet gedragen).

4. Resultaten: wat levert Dagprogrammering op?

“In een wijk waar weinig mogelijkheden zijn om te sporten hebben de kinderen minimaal drie uur per week gesport. Ze hebben een typediploma behaald. Ze hebben hun woordenschat vergroot. Ze zijn gegroeid in de beheersing van de Engelse taal en in het leren leren. Daarnaast is gewerkt aan samenwerken, persoonlijke ontwikkeling en creatief denken.”

“Het geeft leerlingen op Zuid perspectief. Perspectief dat ze van huis uit onvoldoende meekrijgen.”

“Door de culturele workshops en lessen verdiepen leerlingen hun algemene ontwikkeling. Door sportieve workshops verbeteren ze hun conditie en motoriek en ervaren ze plezier in sport en samenwerken. En door huiswerkbegeleiding ontwikkelen en verbeteren ze hun arbeidsethos en studievaardigheden. Dat zorgt voor meer homogeniteit en eerlijkere en gelijkwaardigere kansen.”

“We worden er een betere en leukere school door. Leerlingen krijgen een bredere belevingswereld en komen buiten hun comfortzone. Hun resultaten op taal, rekenen, Turks en Arabisch gaan omhoog. Taal is ook belangrijk om jezelf sociaal-emotioneel te kunnen uiten; je gevoelens onder woorden brengen en je niet buitengesloten voelen omdat je sommige woorden niet kent.”

Zie hier het antwoord van verschillende schooldirecties en andere betrokkenen op de vraag wat Dagprogrammering hun school en leerlingen oplevert. Hoewel de formulering en het accent van school tot school en van persoon tot persoon verschillen, ligt de ervaren meerwaarde grotendeels op dezelfde vlakken. Zonder uitzondering geven betrokkenen aan dat Dagprogrammering positief doorwerkt op:

- brede ontwikkeling en talentontwikkeling (verbreden van de blik op de wereld);
- leervaardigheden en -prestaties;
- de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Aan elk van deze drie resultaatgebieden wijden we in dit hoofdstuk een paragraaf. Daaraan voorafgaand gaan we in paragraaf 4.1 in op het leerlingbereik en we ronden het hoofdstuk in paragraaf 4.5 af met andere, bijkomende resultaten.

Kanttekeningen vooraf

Net als in de rapportage over schouwronde 1 plaatsen we ook nu, met het oog op de resultaten in schouwronde 2, een aantal kanttekeningen vooraf:

1. De bijdrage van Dagprogrammering valt niet te isoleren

Dagprogrammering vindt plaats in een dynamische schoolcontext, waarin allerlei factoren, methoden, interventies en programma's op elkaar inwerken. Dat betekent dat de afzonderlijke bijdrage en meerwaarde van al die losse elementen, waaronder Dagprogrammering, niet te bepalen valt: *“Juist omdat Dagprogrammering onderdeel vormt van een groter geheel, is het lastig om iets te zeggen over het effect ervan. Er zijn zoveel factoren die effect hebben op de kindontwikkeling. Maar dat Dagprogrammering een onmisbare schakel is in het geheel staat voor ons vast. Het fungeert als een soort vliegwiel.”*

2. Het ontbreekt aan concrete en meetbare prestatie-indicatoren

In aansluiting op de eerste kanttekening hanteren de geschouwde scholen nauwelijks concrete en meetbare prestatie-indicatoren c.q. streefresultaten. Of waar dat wel gebeurt – één school streeft bijvoorbeeld naar meer leerlingen die uitstromen op 2F-niveau – valt dat niet direct te koppelen aan Dagprogrammering. Kortom, de doelen waar met Dagprogrammering op wordt ingezet zijn niet of nauwelijks specifiek en meetbaar te maken. Dat maakt het moeilijk zo niet onmogelijk om vast te stellen of en wanneer Dagprogrammering is geslaagd. In plaats daarvan worden resultaten in algemene termen en/of in de vorm van voorbeelden geformuleerd: *“Leerlingen komen op plekken en doen*

activiteiten die ze niet kennen”, “De woordenschat van leerlingen gaat zienderogen omhoog”, “Leerling X heeft ontdekt dat dat ze heel goed kan schilderen”, “Leerling Y blijkt een kei in verhalen verzinnen” en “Hoe bijzonder is het dat een heel verlegen meisje nu ineens in haar eentje voor de klas durfde te zingen?!” Kortom, het hoogst haalbare lijkt meten op output-niveau: zoals meer inzet op de cognitieve vakken, meer belangstelling wekken voor techniek en oriëntatie op het beroepsleven (zie 2.1).

Effectonderzoek een brug te ver, maar voldoende aangrijpingspunten voor monitoring en evaluatie

In het licht van voorgaande twee kanttekeningen is het niet verwonderlijk dat de scholen zich niet wagen aan effectonderzoek: *“Omdat Dagprogrammering niet apart is te onderscheiden, heeft het geen zin om de opbrengsten ervan apart in kaart te brengen. Dat kan simpelweg niet.”*

Tegen de stroom in heeft één geschouwde school samenwerking met een universiteit gezocht om toch inzicht te krijgen in het daadwerkelijke effect van Dagprogrammering op het specifieke aspect sociaal-emotioneel welbevinden. Dit onderzoek bevindt zich nu in het derde jaar en naar verwachting verschijnen binnenkort de eerste resultaten. De looptijd van het onderzoek maakt duidelijk dat dit geen sinecure is. Een begrip als sociaal-emotioneel welbevinden laat zich niet eenvoudig operationaliseren. Eveneens vinden de onderzoekers van de universiteit allerlei praktische uitdagingen op hun weg: hoe ervoor te zorgen dat leerlingen periodiek vragenlijsten blijven invullen én ouders zover krijgen dat zij hier ook schriftelijk toestemming voor geven?

Effectonderzoek is voor de meeste scholen dus een brug te ver. Maar wat doen zij wél om te zien of ze op de goede weg zitten? En wat kunnen ze daartoe (nog meer) doen? Alle geschouwde scholen zetten vormen van monitoring en evaluatie in als middel om te reflecteren op hun aanbod en verbeterpunten in beeld te krijgen. Daarbij valt op dat de wijze waarop dit wordt ingevuld sterk verschillend is: van ad hoc, basaal en willekeurig tot periodiek, specifiek en systematisch; en alles daar tussenin. Het hangt vooral af van de houding van de schoolleiding tegenover leren, ontwikkelen en reflecteren. Waar de ene schooldirectie hier in zin algemeenheid gericht op stuurt, is dit voor de andere een sluitpost. Een aantal (goede) voorbeelden van monitor- en evaluatiemethoden die worden ingezet zijn en die navolging verdienen:

- Een evaluatiegesprek met alle vakleerkrachten ter afsluiting van elk activiteitenblok.
- Reflectie als onderdeel van de wekelijkse intervisiesessies van de vakleerkrachten.
- Observaties door de coördinator Dagprogrammering, die regelmatig aanwezig is bij de activiteiten.
- Periodiek afstemmings-, reflectie- of evaluatieoverleg met kernbetrokkenen (coördinator school, coördinator aanbieder, schooldirecteur).
- Korte leerling- en ouderenquête na elke activiteitenreeks.
- Kwaliteitsmedewerkers die de vakleerkrachten tweejaarlijks bezoeken en bevragen.
- Registratie van deelnemers aan (facultatieve) naschoolse activiteiten.

Alle geschouwde scholen doen dus wel iets aan monitoring en evaluatie, maar vaak beperkt. Soms gaat het niet veel verder dan registratie van aantallen deelnemers, hoewel ook dat soms lastig blijkt: *“In de praktijk verwatert dat vaak. Voor de externe aanbieders ligt daar geen prioriteit. Dus heel veel doen we hier niet mee en we hebben dus ook niet echt een goed overzicht hoeveel leerlingen aan alle verschillende activiteiten meedoen.”* Dit kan en moet beter.

Zonder uitzondering geven de geschouwde scholen aan dat de uitgevoerde schouw in het licht van reflectie van belangrijke toegevoegde waarde is, omdat alle verschillende betrokken perspectieven (leerlingen, ouders, leraren, vakleerkrachten, aanbieders, coördinatoren, directie, ondersteuner) hierin systematisch worden uitgevraagd en daar veel van te leren valt. In aansluiting hierop spraken meerdere scholen uit: *“Dat moeten we ook vaker zelf gaan organiseren.”*

4.1 Leerlingbereik

Uitkomsten vorige schouwronde

In het po worden alle leerlingen bereikt, aangezien de uren verplicht zijn. Een enkele leerling krijgt deels een vrijstelling als er andere activiteiten op een bepaalde middag zijn. In het vo wordt zo'n 15-20 procent van de leerlingen bereikt.

"In principe krijgt elke leerling wat betreft de Dagprogrammering hetzelfde aanbod: een extra taal- en rekenles, een uur huiswerkbegeleiding en de mogelijkheid om zich aan te melden voor vrijdagmiddagactiviteiten. Alleen de sport- en cultuuractiviteiten aan het einde van de week zijn optioneel. Die wisselen per week en dat gaat op inschrijving."

"Dat we Dagprogrammering alleen voor de onderbouw kunnen inzetten (vo) is jammer in het kader van kansengelijkheid, want zo maak je ook direct een onderverdeling. Maar liever een heel goed programma voor een derde van de leerlingen dan voor iedereen net niks. Meer kunnen we niet bolwerken."

De resultaten en effecten van Dagprogrammering hangen natuurlijk in sterke mate samen met het aantal leerlingen dat ervan profiteert. Hoe hoger het bereik, hoe beter.

Primair onderwijs

In het primair onderwijs richt het grootste deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten zich op alle leerlingen, van groep 1 tot en met groep 8. Het leeuwendeel van de activiteiten vindt hier onder reguliere schooltijd plaats¹⁰ en vormt daarmee een vast onderdeel van het onderwijsprogramma. Ook dit zorgt dus voor een 100% deelname. Naast deze voor iedereen min of meer verplichte Dagprogrammeringsactiviteiten biedt een deel van de geschouwde scholen ook naschoolse Dagprogrammeringsactiviteiten aan; op een of meerdere doordeweekse middagen, in het weekend of tijdens vakanties. Deze activiteiten zijn facultatief: leerlingen (of hun ouders) kunnen zich hiervoor inschrijven. Soms worden kinderen hier speciaal voor geselecteerd. Zo is er een school die naschools extra taal- en rekenactiviteiten aanbiedt specifiek aan leerlingen uit groep 3 die achterlopen.

Het bereik van de facultatieve activiteiten is logischerwijs lager. Het blijkt voor de scholen lastig om het bereik van dit naschoolse Dagprogrammeringsaanbod precies aan te geven, maar naar schatting loopt dit uiteen van 5 tot 50%. Leerlingen in de lagere leerjaren doen gemiddeld genomen vaker mee dan leerlingen in de bovenbouw. Volgens verschillende betrokkenen zijn de jongere leerlingen gemiddeld genomen gemotiveerder en minder kritisch.

Voortgezet onderwijs

Ook op het vo maakt het grootste deel van het Dagprogrammeringsprogramma deel uit van het reguliere onderwijscurriculum. Dat betekent dus dat deze Dagprogrammeringsactiviteiten voor de leerlingen en klassen die eraan meedoen verplicht is. Daarnaast bieden de meeste van de geschouwde vo-scholen facultatieve naschoolse sport- en cultuuractiviteiten aan, waarvoor leerlingen zichzelf kunnen inschrijven. De deelname hieraan wisselt sterk. Meestal blijft het bereik hiervan beperkt tot een relatief kleine groep leerlingen, die zich heel gericht inschrijven omdat het aanbod hen aanspreekt. Positieve uitzondering in dit verband is een geschouwde vo-school waar Dagprogrammering zich uitsluitend richt op brugklassers. Hier worden ook de facultatieve sport- en cultuuractiviteiten druk bezocht; vrijwel de hele groep doet mee. Een combinatie van factoren lijkt dit succes te verklaren, met name een aanbod van aansprekende activiteiten die aansluiten op de behoefte én een impliciete norm 'dit is niet extra, maar hoort erbij'.

¹⁰ Veel scholen rekken de schooldag iets op. Doordat de schooldagen wat langer duren ontstaat er ruimte voor Dagprogrammeringsactiviteiten 'onder schooltijd'.

4.2 Brede ontwikkeling en talentontwikkeling – verbreden van de blik op de wereld

Uitkomsten vorige schouwronde

Scholen, ouders en leerlingen onderschrijven dat de Dagprogrammering bijdraagt aan brede ontwikkeling en talentontwikkeling. Ouders vinden dit niet het belangrijkste doel, een deel vindt het werken aan schoolresultaten verbeteren belangrijker. Er zijn grote verschillen in de manier waarop scholen invulling geven aan het brede ontwikkelingsdoel.

“Ik doe dingen die ik anders nooit zou doen! En het is leuk om niet de hele tijd stil te moeten zitten.”

“Ze komen in aanraking komen met ervaringen, activiteiten en materialen die anders buiten hun bereik zouden liggen. Op die manier wordt hun horizon verbreed en leren ze ook echt nieuwe dingen. Sommige leerlingen ontdekken verborgen talenten!”

“Leerlingen die minder cognitief zijn, blijken door de Dagprogrammering wel goed te zijn op andere vlakken. Dat geeft een boost aan hun zelfvertrouwen. En doordat leerlingen dit ook van elkaar zien, werkt dat ook positief door in de groepsdynamiek.”

Net als schouwronde 1 maakt ook schouwronde 2 duidelijk dat het van school tot school verschilt welke brede ontwikkelingsactiviteiten leerlingen krijgen aangereikt. Op welke vlakken Dagprogrammering hun blik op de wereld verbreedt en welke talenten zij bij zichzelf (kunnen) ontdekken is dus sterk wisselend, maar dát dit gebeurt staat vast. Het enthousiasme bij deelnemende leerlingen voor de aangeboden brede ontwikkelingsactiviteiten is onverminderd groot. Dat klinkt door in de gesprekken die we met hen zelf voeren tijdens de schouwen. En ook ouders vertellen dat kinderen thuis, als hen naar school wordt gevraagd, vooral praten over de Dagprogrammeringsactiviteiten. Of hun kinderen laten ter plekke thuis zien wat ze hebben geleerd, zoals dansjes, voetbaltrucs, een schilderwerk of hun kookkunsten.

Het algemene beeld is dus dat leerlingen de brede ontwikkelingsactiviteiten hoog waarderen, maar natuurlijk spreekt de ene activiteit meer aan dan de andere. Wat leuk en wat saai wordt gevonden, is voor iedereen verschillend. Leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn over het algemeen kritischer en hun ervaringen zijn dan ook wisselender. Sommige vo-leerlingen vinden het geweldig dat ze op school iets kunnen doen wat ze heel erg aanspreekt: *“Ik ben gek op dansen, dus schrijf me elke keer weer bij die clinics in.”* Bij andere leerlingen in het vo is de teneur vooral, passend bij de leeftijd: *“Dit is beter en leuker dan gewoon les, even wat anders, maar het blijft school.”*

Ook de ouders die we tijdens de schouwen spreken (alleen po) geven hoog op over de brede ontwikkelingsactiviteiten die de school hun kinderen biedt. Ze zien in dat het wereldbeeld van hun kinderen op deze manier wordt vergroot. Waar in schouwronde 1 een deel van de ouders liever zag dat de Dagprogrammering zich meer zou richten op het verbeteren van leerprestaties, komt dit in schouwronde 2 niet meer naar voren. Juist de mix van doelen en resultaten, waaronder dus ook brede ontwikkeling, wordt gewaardeerd.

Net als in schouwronde 1 geldt ook in schouwronde 2 dat we tijdens de schouwen vermoedelijk te maken hebben met een selectieve groep ouders. We spraken vooral betrokken ouders, die regelmatig op school komen en veel belang hechten aan een goede en brede ontwikkeling van hun kinderen. We horen van hen ook verhalen terug over andere ouders die veel minder betrokken zijn en die niet de moeite nemen om hun kinderen op te geven voor naschoolse keuze-activiteiten gericht op brede ontwikkeling.

“Ik zou nooit bedenken om mijn dochter op theater te zetten, maar ze bloeide echt op en werd veel minder onzeker. Ze stond twee keer vooraan op het podium!”

4.3 Verbeteren van leervaardigheden en -prestaties

Uitkomsten vorige schouwronde

Scholen zetten ook activiteiten in die gericht zijn op het verbeteren van leerprestaties, zoals huiswerkbegeleiding, extra taal en rekenen en dubbele dosis uren. Ze geven aan dat niet meetbaar is wat de directe invloed van deze uren op leerprestaties is, maar ze ervaren wel verbeteringen.

“Bij Dagprogrammeringsactiviteiten waarin de basisvaardigheden worden gestimuleerd, zoals bij dubbele dosis¹¹ en Cito-toets ondersteuning, wordt de voortgang van de leerlingen gemonitord en geanalyseerd. Hier worden vorderingen opgemerkt op cognitief gebied.”

“Ik zie duidelijk resultaten bij de taalontwikkeling, zeker bij de woordenschat. Maar het blijft lastig om dit ook echt zichtbaar te maken.” (onderwijsassistent die zorgt voor intensivering groep 1 en 2)”

Net als in schouwronde 1 leggen de scholen zelf ook in schouwronde 2 een directe link tussen Dagprogrammering en leerprestaties. Betrokkenen zijn er alom van overtuigd dat de extra taal- en rekenuren, extra begeleiding bij groep 1 en 2 (intensivering) en de ingezette studiebegeleiding (leren leren) en huiswerkbegeleiding goed besteed zijn. Zij geven aan dat dit alles er in zijn algemeenheid aan bijdraagt dat leerlingen meer ‘naar vermogen’ gaan presteren en meer in het bijzonder dat leerlingen ‘aan de onderkant’ beter kunnen meekomen. Deels wordt hierbij gewezen op de meerwaarde van extra uren voor taal en rekenen (kwantiteit), deels ook op de meerwaarde van aandacht voor leren leren en verdiepend leren (kwaliteit). Zo spreken schoolbetrokkenen van een betere leer- en wekhouding bij leerlingen: “Ze nemen meer verantwoordelijkheid in hun leerproces. Ze komen bijvoorbeeld sneller naar je toe om te vragen wat ze de volgende keer beter kunnen doen.”

Nogmaals moet benadrukt worden dat de bijdrage van Dagprogrammering niet te isoleren valt; nog heel veel andere factoren zijn van invloed op de cognitieve schoolprestaties. De (voor de hand liggende) veronderstelling is dat Dagprogrammering (extra uren) meerwaarde heeft voor de leerontwikkeling van leerlingen, mits er sprake is van een kwalitatief goede invulling van de uren. De scholen zien dat ook in de praktijk:

“We zien onder andere dat de onderlaag van de klas naar boven komt en dat er qua niveau dus een kleinere spreiding is binnen de klas. Leerlingen komen makkelijker mee, lezen dieper en hebben bijvoorbeeld meer leesplezier. Het kan niet anders dan dat Dagprogrammering hierin een belangrijke rol speelt.”

4.4 Bevorderen van sociaal-emotionele ontwikkeling

Uitkomsten vorige schouwronde

Scholen geven aan dat de Dagprogrammering bijdraagt aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Daarbij noemen ze verschillende dingen: de rust binnen de school is groter, er zijn minder zorgleerlingen en/of de vaardigheden van leerlingen zijn verbeterd (denk aan zelfvertrouwen, samenwerken, verantwoordelijkheid).

“Het is mooi dat de leerlingen leren naar anderen te luisteren. En ze leren om leerling te zijn, om open te staan voor alles wat ze krijgen aangereikt. Ik ben nu op school, en dus in mijn leerlingmodus.”

¹¹ Dubbele dosis wil zeggen: naast de eigen leerkracht een paar extra handen en ogen in de klas voor extra begeleiding (intensivering) door bijvoorbeeld een onderwijsassistent of leerlingcoach.

“Leerlingen durven zich meer open te stellen: ‘Juf, ik zit hiermee’. Dat was eerst niet zo. Dan vroeg ik leerlingen hoe het ging, maar dat negeerden ze dan of ze zeiden ‘niets’, terwijl er duidelijk iets was. Nu komen ze beetje bij beetje bij me. En durven ze zich ook naar elkaar uit te spreken. Omdat dat kan en mag en gewaardeerd wordt.”

“De activiteiten zijn in het begin vaak nog onbekend en spannend, maar op het einde zijn leerlingen enthousiast en zijn ze trots wat ze hebben geleerd. Dat geeft een boost aan hun eigenwaarde.”

Net als in schouwronde 1 benoemen betrokkenen ook in schouwronde 2 veel resultaten die onder de brede noemer sociaal-emotionele ontwikkeling vallen. Meer specifiek gaat het dan om:

- Versterking van zelfvertrouwen door onbekende en daardoor soms spannende uitdagingen aan te gaan
- Leerlingen uit hun comfortzone halen en laten oefenen in ‘de zone van de naaste ontwikkeling’: steeds een klein stapje moeilijker (bijv. spreken voor de groep)
- Jezelf leren en durven uiten vanuit een gevoel van veiligheid
- Beter leren samenwerken
- Leren omgaan met en verhouden tot andere leerlingen die je anders niet zo snel of vaak opzoekt
- Kinderen laten ervaren dat iedereen andere talenten heeft
- Meer afwisseling tussen zaak- en praktijkvakken en tussen zitten en bewegen zorgt voor meer focus en betere motivatie
- Dagprogrammeringsactiviteiten als moment van ontspanning en als uitlaatklep
- Energie leren benutten en beheersen: ontladen en opladen
- Flexibel leren omgaan met verschillende vakleerkrachten en met hiërarchie (mede ter voorbereiding op het vo, waar leerlingen ook te maken krijgen met andere leraren voor verschillende vakken)
- Versterken van een positieve sfeer op school

Deels gaat het hier om ingrediënten met betrekking tot de invulling van de activiteiten (bijvoorbeeld veel aandacht voor samenwerking). Deels ook is het een logisch gevolg (resultante) van het Dagprogrammeringsaanbod als geheel. Zo maken veel leuke en afwisselende activiteiten leerlingen blij en dat zorgt voor een goede sfeer en veel energie op school. Ook hier geldt weer dat het om zachte, niet goed meetbare, resultaten gaat.

4.5 Andere, bijkomende resultaten

‘Dagprogrammering is de lijm tussen de losse vakken.’

Uitkomsten vorige schouwronde

In schouwronde 1 kwamen de volgende bijkomende resultaten c.q. bijeffecten van Dagprogrammering aan de orde:

- Dagprogrammering legt een basis voor en stimuleert leerlingen tot een actieve leefstijl.
- Inzet van externe vakleerkrachten geeft groepsleerkrachten meer lucht en ruimte voor onder andere administratieve taken.
- Dagprogrammering maakt het werk voor veel leraren leuker en uitdagender; het zorgt voor een grotere betrokkenheid en meer werkplezier, zeker als ze zelf ook af en toe Dagprogrammeringsactiviteiten begeleiden. Hier tegenover staat één school waar leerkrachten juist het omgekeerde ervaren, omdat vakleerkrachten expressievakken en dergelijke overnemen: *“Ons eigen vak wordt daardoor wel kaler. Ik mis het knutselen et cetera. Dan zag je de kinderen ook eens op een andere manier en dat is nu minder.”*

In schouwronde 2 zien we deze bijkomende resultaten ook weer en zijn er nog enkele aanvullingen:

- Dagprogrammering bevordert de band tussen leerlingen en leraren, wanneer leraren betrokken zijn bij de Dagprogrammeringsactiviteiten, omdat zij elkaar dan op een hele andere manier leren kennen.

- Dagprogrammering kan ouderbetrokkenheid bevorderen door ouders te vragen als vakleerkracht of assistent bij activiteiten die nabij liggen (bijvoorbeeld voor het vak Arabisch, voor een naailes of voor een basketbalclinic) of ouders te laten vertellen over hun beroep.
- De verscheidenheid aan vakleerkrachten brengt meer diversiteit de school in. Met het oog op rolmodellen voor leerlingen is dat belangrijk:

“We hebben bijna alleen maar juffen voor de groep staan. Veel Dagprogrammeringsactiviteiten worden begeleid door mannen. Dat zorgt voor een betere mix en is goed voor de dynamiek.”

5. Scholen kunnen leren van elkaar: kritische succesfactoren in beeld

Uitkomsten vorige schouwronde

Succesfactoren:

- Dagprogrammering als onderdeel van bredere, gezamenlijke visie
- Gemotiveerde leraren en aanbieders
- Dagprogrammering zoveel mogelijk als vast onderdeel in het schoolrooster
- Een goede mix van activiteiten
- Een goede organisatie en opzet

Belemmerende factoren:

- Te weinig afstemming tussen aanbieders en leraren
- Extensivering is voor een grote groep te intensief
- Communicatie met en betrokkenheid van ouders kan beter
- Tijdelijke projectfinanciering maakt kwetsbaar
- Knellende kaders

“De opzet van Dagprogrammering blijft in ontwikkeling. We weten steeds beter wat werkt en wat niet werkt.”

Betrokkenen zijn overtuigd van de meerwaarde van Dagprogrammering, zo maakt het vorige hoofdstuk duidelijk. Dagprogrammering levert veel op, maar dat gaat niet vanzelf. Een aantal factoren blijkt sterk bepalend (bevorderend) voor het succes van Dagprogrammering. Tegelijkertijd gelden die factoren voor andere scholen juist als belemmering of verbeterpunt. Want bevorderende en belemmerende factoren vormen elkaars spiegelbeeld. We behandelen ze in dit hoofdstuk onder de gezamenlijke noemer ‘kritische succesfactoren’. Daarbij valt op dat elke school in de opzet van de Dagprogrammering zowel sterke als minder sterke punten heeft. In dat opzicht kunnen scholen van elkaar leren. Voor de knelpunten waar de een tegenaan loopt, heeft de ander inmiddels een oplossing gevonden. En op een ander vlak is dat weer andersom. De belangrijkste knelpunten én oplossingen passeren hieronder de revue.

5.1 Uitgaan van eigen kracht: Dagprogrammering als integraal onderdeel van de schoolvisie

“Dagprogrammering sluit naadloos aan bij de bredere visie van onze school. Het vormt er een integraal onderdeel van.”

“We doen het niet omdat het moet, maar omdat het nodig is.”

Ook in schouwronde 1 kwam het al aan de orde: Dagprogrammering vormt bij voorkeur een logisch onderdeel van een bredere schoolvisie. In schouwronde 2 komt dit nog nadrukkelijker naar voren. Aan de ene kant van het continuüm zijn er scholen die door fusies of een nieuwe locatie van de grond af aan konden bouwen aan “een nieuw, onderwijskundig totaalconcept”. Dat blijkt een enorm voordeel. Dagprogrammering vormt hier “de lijm” tussen de losse vakken: “Het zorgt voor samenhang en dan krijg je kwaliteit.” De scholen met een duidelijke visie – die vaak start bij de schoolleiding – zien Dagprogrammering vooral als kans. Zij gaan uit van eigen kracht, zetten Dagprogrammering in om hun

eigen schooldoelen te verwezenlijken, knopen verschillende subsidiebudgetten aan elkaar en gaan creatief om met de gestelde eisen.

Aan de andere kant zijn er scholen waar Dagprogrammering primair als extra taak wordt gezien. Een taak die weliswaar meerwaarde heeft omdat het ook de leerlingen iets extra's biedt, maar tevens een taak die min of meer "op het bestaande onderwijsprogramma is geplakt". Deze scholen lopen meer aan tegen de gestelde eisen en kaders, zoals de urennorm en het aantal te bereiken leerlingen in het vo. Ook de verantwoording richting de gemeente ervaren zij als grotere last. Het risico is hier groot dat de boel draaiende houden – de waan van de dag – alle aandacht vraagt.

De meeste scholen zitten tussen deze twee uitersten in. Hoe dan ook is het goed om, zoals verschillende betrokkenen aangeven, af en toe uit te zoomen en stil te staan bij de gedachte en visie achter Dagprogrammering. Waarom doen we dit ook alweer? Hoe past het in het bredere plaatje? Doen we het goede en doen we het goede goed?

Cruciaal hiervoor blijkt de aanwezigheid van een actief en goed samenwerkend 'kernteam Dagprogrammering', dat zich periodiek buigt over deze vragen, van daaruit invulling geeft aan Dagprogrammering, waar nodig bijstelt en andere betrokkenen hierin enthousiasmeert en meeneemt. Meestal bestaat zo'n kernteam uit enkele kartrekkers, doorgaans de directeur, een coördinator binnen de school en een coördinator van de aanbieders.

5.2 Strakke coördinatie, heldere organisatie en keuzes

"De inzet van een vaste coördinator heeft een grote impuls gegeven. Zij regelt en faciliteert. En onderhoudt korte lijntjes met iedereen. Allerlei praktische problemen worden daardoor snel opgelost. En het zorgt ervoor dat het Dagprogrammeringsprogramma steeds beter wordt. We blijven ons zo ontwikkelen."

Van Plusklas en studie-uur tot huiswerkbegeleiding, van extra rekenen en taal tot Engels en Arabisch, van techniek- en kookles tot 'Islam en wetenschap', van een schilder- en beeldhouwworkshop tot een keer paardrijden en boulderen, van een uitje naar de Maastunnel, de Erasmusbrug en Adventure City tot een eigen theatervoorstelling en van begeleide pauze-activiteiten tot een kennismakingscursus tennis of freerunnen. Zie hier een greep uit het enorme activiteitenaanbod Dagprogrammering op de verschillende scholen. Wat opvalt is dat elke school een eigen aanbod heeft samengesteld, afhankelijk van de mogelijkheden in de omgeving én in aansluiting op (de inschatting van) wat leerlingen willen en nodig hebben. Voor ieder wat wils, is het adagium!

Het brede en diverse activiteitenaanbod vraagt nogal wat op het gebied van organisatie en coördinatie. Hoe zorg je ervoor dat iedereen – van docenten tot leerlingen en van ouders tot uitvoerders – weet wat, waar, wanneer, met wie en waarom de verschillende Dagprogrammeringsactiviteiten worden ingezet. Hoe voorkom je chaos, uitval van uren en dubbel geboekte ruimtes? Inzet van een of twee coördinatoren, die de boel vooraf goed regelen en inplannen, erop toezien dat alles op rolletjes loopt en ingrijpen als dingen niet goed gaan of afspraken niet worden nageleefd, blijkt óók in schouwrunde 2 weer onontbeerlijk. Het vormt de basis van de Dagprogrammering.

In elke geschouwde school is de coördinatierol belegd, maar op de ene school nadrukkelijker, uitgebreider en beter dan op de andere. Dit geldt zowel voor het po als het vo. Het varieert van een leerkracht die een halve dag in de week is vrij geroosterd om Dagprogrammering te coördineren tot aanwezigheid van een vaste coördinator de hele week. Grotere scholen met meer formatie en meer financieringsmogelijkheden zijn hierbij in het voordeel. Door schaalvoordeel is het voor hen makkelijker om een collega voor coördinatie-taken vrij te spelen of hier extern iemand voor in te huren, soms ook door verschillende budgetten te combineren. Formeel mag coördinatie niet als aparte post vanuit Dagprogrammeringsmiddelen worden gefinancierd, maar wel kan het in de kostprijs en begroting worden verdisconteerd). De coördinator is bij voorkeur veel op de school aanwezig, want daarmee krijgt Dagprogrammering voor iedereen binnen en buiten de school "een vast gezicht en aanspreekpunt". Vooral op kleinere scholen is de coördinatie-tijd vaak beperkt, met als gevolg dat de coördinator moet roeien met de riemen die hij of zij heeft en keuzes moet maken. Logischerwijs ligt de nadruk dan doorgaans vooral op de praktische kant: "Alle ballen in de lucht houden." Inhoudelijk coördinatie – verbinden van het schoolse

en het buitenschoolse aanbod, linken leggen met de wijk, evalueren en reflecteren met betrokkenen, nieuwe aanbieders zoeken, enz. – schiet er dan vaak bij in.

Keuzes in organisatie en opzet van Dagprogrammering

In de eerste schouwronde kwamen een aantal kritische succesfactoren aangaande de organisatie van Dagprogrammering naar voren. Die worden ook in de tweede schouwronde herkend, hoewel nu duidelijker is geworden dat het hierbij deels ook gaat om keuzes die de coördinator samen met het kernteam Dagprogrammering moet maken. Daarbij geldt dat de ene keuze niet altijd op voorhand beter is dan de andere. Van belang is vooral *dát afgewogen en samenhangende keuzes* worden gemaakt die passen bij de leerlingpopulatie en de mogelijkheden en context van de school. En dat vervolgens wordt nagedacht over de consequenties van die keuzes voor de invulling en opzet van Dagprogrammering.

- ***Focus op brede ontwikkeling en talentontwikkeling of op verbeteren van leerprestaties en schoolpresteren?***

Onder de geschouwde scholen komen we beide tegen. De meeste zetten in op beide doelen, maar op enkele vo-scholen beperkt Dagprogrammering zich tot een uitgebreid cultuur- en sportaanbod. Daarbij ligt vervolgens weer de vraag voor: willen we leerlingen vooral in aanraking brengen met veel verschillende activiteiten en organisaties (d.m.v. losse excursies en workshops) of ligt de nadruk op een diepgaandere kennismaking en het leren van vaardigheden (d.m.v. een lessenreeks of langere cursus)?

- ***Vormt toeleiding naar regulier verenigingsaanbod een expliciet doel?***

De geschouwde scholen stellen zichzelf te weinig de vraag of ze leerlingen al dan niet willen toeleiden naar het reguliere verenigingsleven. Slechts enkele geschouwde scholen geven expliciet aan dat ze op dit vlak geen taak voor zichzelf zien weggelegd: *“Het punt is nu juist dat er weinig aanbod in de buurt is hier en dat onze leerlingen de middelen niet hebben om de wijk uit te gaan. Dus de mogelijkheden zullen op en rond de school moeten plaatsvinden. Dat is de kracht van Dagprogrammering.”* Nog minder scholen zien doorstroom richting reguliere sport- en cultuurverenigingen als belangrijk perspectief: *“Je slaat de plank mis als je al het aanbod op school houdt. Je wil leerlingen juist naar de verenigingen zien te krijgen. We moeten toe naar een doorgaande lijn.”* Het valt echter op dat ook deze scholen hier niet nadrukkelijk op inzetten. Informatie over vervolgaanbod en over fondsen wordt niet actief verspreid en het is doorgaans niet bekend of leerlingen doorstromen. Hier valt dus winst te boeken.

- ***Samenwerken met één grote aanbieder of inzet van veel verschillende losse aanbieders?***

Een aantal scholen werken samen met een of twee grote aanbieders, die het leeuwendeel van het Dagprogrammeringsaanbod invullen. Mits er korte lijntjes zijn tussen de school en de coördinator van zo’n aanbieder (bijvoorbeeld in het kernteam), kan deze constructie de school veel werk op organisatie- en coördinatievlak uit handen nemen (ontzorgen). Zo moet bij uitval niet de school, maar de verantwoordelijke aanbieder op zoek naar vervanging. Nadeel is dat de school afhankelijker is en minder goed zelf kan sturen op inhoud, mensen (vakleerkrachten) en doelen.

- ***Invloed van leerlingen op activiteiten aanbod***

Bij de samenstelling van het aanbod aan Dagprogrammeringsactiviteiten is het altijd zoeken naar een balans tussen enerzijds inschatten wat leerlingen nodig hebben (en behoeften creëren) en anderzijds aansluiten op hun eigen wensen en behoeften (wat vinden zij leuk?). De open vraag aan leerlingen welke activiteiten wat hen betreft in het Dagprogrammeringsaanbod moeten worden opgenomen wordt weinig gesteld. De meeste geschouwde scholen kiezen ervoor om te werken met een vast aanbod, waarbij leerlingen af en toe hun keuze kunnen aangeven (bijvoorbeeld middels een top 3): *“Je krijgt een andere sfeer als leerlingen zelf mogen kiezen. Dat zorgt voor meer motivatie.”* De andere kant is dat dit ook teleurstelling in de hand kan werken: *“Ik ben nog nooit ingedeeld bij mijn eerste keuze!”*. Dit lijkt vooral te vragen om zorgvuldige communicatie.

- ***Dagprogrammeringsactiviteiten inweven in schooldag/-week of bundelen aan eind van de dag/week?***

Sommige scholen bieden alle (brede ontwikkelings)activiteiten aan het eind van de schooldag aan of als vrijdagmiddagprogramma (vo). Dit creëert duidelijkheid, voorkomt onrust bij leerlingen vanwege de schakelmomenten, maakt Dagprogrammering makkelijker inplanbaar en bevordert een efficiënte inzet

van aanbieders, omdat zij niet voor losse uurtjes hoeven op te draven. De keerzijde die zij vaak ook noemen is dat leerlingen aan het eind van de dag niet altijd zin meer hebben: *“Sommige leerlingen willen ook gewoon liever zo snel mogelijk naar huis.”* Dat maakt het voor vakleerkrachten extra zwaar om hun activiteiten uit te voeren. In aansluiting hierop kiezen andere scholen ervoor om de Dagprogrammeringsactiviteiten af te wisselen met de reguliere lessen. Zij merken dat dit ten goede komt aan de spanningsboog en motivatie van leerlingen en Dagprogrammering op die manier meer integraal onderdeel wordt van het onderwijs.

- **Groepsgrootte en locatie van activiteiten**

In kleine groepjes is een intensieve en kwalitatief goede kennismaking met en verdieping van Dagprogrammeringsactiviteiten uiteraard beter mogelijk. Evenzo helpt het als de activiteiten plaatsvinden op een locatie die aanspreekt: *“Een tennisclinic op het schoolplein is echt anders dan op een echte tennisbaan.”* Maar wat een optimale groepsgrootte en geschikte locatie is, verschilt van activiteit tot activiteit. Het is aan de coördinator en het kernteam om hier per activiteit een afweging in te maken. En ook om daarin rekening te houden met wat praktisch mogelijk is. Zo willen veel geschouwde scholen de groepen voor de Dagprogrammeringsactiviteiten in tweeën splitsen, maar lukt dat soms niet door beperkingen in ruimte of personeel. Evenzo maakt het nogal wat uit of je als school een mooi Cruyff-court voor de deur hebt liggen of het moet doen met een (te) klein schoolplein.

5.3 Dagprogrammering: volledig verplicht voor iedereen of deels facultatief?

“We willen juist ook de leerlingen bereiken die het het hardste nodig hebben. Die mogen niet buiten de boot vallen!” (vo)

“Richting schoolvakanties neemt de deelname aan de naschoolse activiteiten vaak af. Sommige leerlingen komen dan niet meer opdagen.” (po)

“Alles wat verplicht is, is per definitie minder aantrekkelijk. Je merkt het gelijk als kinderen echt zelf willen.” (vo)

Een verstrekkende keuze, die we hier daarom apart belichten, betreft de plek van Dagprogrammering in het schoolrooster. In paragraaf 5.1 zagen we al dat hierin verschillen zijn. Waar op de ene school alle Dagprogrammeringsactiviteiten een vast en verplicht onderdeel vormen van het schoolrooster (doorgaans door verruimde schooltijden te hanteren), daar stelt de andere school een (soms aanzienlijk) deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten facultatief (optioneel) beschikbaar voor leerlingen (en ouders) die hierop zelf intekenen. Dit geldt voor zowel po als vo, met de aantekening dat de leertijduitbreiding in het po wel en in het vo niet verplicht is. In het po komt het facultatieve aanbod dus bovenop de verplichte 10 uur extra voor alle leerlingen. Aan beide opties – een volledig verplicht of deels facultatief aanbod – kleven voor- en nadelen.

Grootste voordeel van Dagprogrammering als vast onderdeel van het curriculum (‘dit is niet extra, maar hoort erbij’) is een gegarandeerd 100 procent bereik: alle leerlingen profiteren ervan. Bij facultatieve Dagprogrammeringsactiviteiten is het bereik sterk wisselend, zo zagen we eerder. Daarmee werkt een facultatief aanbod kansenongelijkheid alsnog in de hand, omdat het in belangrijke mate afhangt van de betrokkenheid, alertheid en bereidheid van ouders of leerlingen al dan niet meedoen: *“Sommige ouders zie en hoor je nooit. Die laten ook dit soort kansen aan zich voorbij gaan.”* En: *“Als een jonger broertje of zusje eerder moet worden opgehaald, gaan ze niet later nog een keer heen en weer.”*

Nog los van de praktische bezwaren die we zowel in het po als vo terughoren (*“Als iedereen voor het naschoolse en vakantieaanbod zou intekenen komen we ruimte en begeleiders tekort”*), heeft een verplicht aanbod als nadeel dat het ten koste gaat van de motivatie van leerlingen: alles wat verplicht is, is minder aantrekkelijk, zo merken de scholen. Dit geldt nog sterker als de activiteiten aan het eind van de dag plaatsvinden: *“Het 8^e of 9^e uur hebben ze er vaak geen zin meer in.”*

Verschillende betrokkenen gaan nog een stap verder. Zij benadrukken dat tenminste een deel van de leerlingen wordt overvraagd. Een school zegt hierover: *“Aan het eind van de dag zijn leerlingen compleet*

afgedraaid. Dan hebben ze geen focus meer en komt niks meer binnen. Dus wat heeft het dan nog voor zin?" Een ouder: "Ik krijg mijn kind regelmatig afgemat thuis." Een leerling: "Vrijdagmiddag ben ik al bezig met het weekend. Dan zit je er niet op te wachten om langer op school te moeten blijven."

Extensivering zou voor een aanzienlijke groep leerlingen dus te intensief zijn, zo horen we terug tijdens diverse schouwen. Sommige scholen en ouders pleiten om die reden voor meer maatwerk: niet verplicht tien uur Dagprogrammering voor alle leerlingen, maar rekening houden met wie wat aankan en wie wat nodig heeft: *"Tien uur is niet per se effectief, het kan ook zes uur zijn. Het gaat om de kwaliteit, meer dan de kwantiteit."* Vooral voor de onderbouw in het primair onderwijs zou de overgang te groot zijn: *"Steeds weer andere mensen voor de groep, steeds wisselende locaties en dan ook nog lange dagen."* Een van de geschouwde scholen heeft hier inmiddels zelf een oplossing voor gevonden: *"Gelijke kansen krijg je alleen als je ongelijk behandelt. Zo zetten we nu in groep 3 in op intensivering. Dat komt uit een ander potje, want binnen Dagprogrammering mag dat niet. Extra taal en rekenen na schooltijd voor leerlingen die dat echt nodig hebben betalen we wel uit het potje Dagprogrammering, want dat is extensivering."* Maar eigenlijk zou deze school nog een stap verder willen gaan in het bieden van Dagprogrammeringsmaatwerk en -differentiatie: *"Ook in de bovenbouw zitten leerlingen die meer baat zouden hebben bij intensivering dan bij extensivering. Zeker als leerlingen na schooltijd zelf al dingen doen is extra aanbod soms niet nodig. Dan wordt het te veel en is het dubbelop."*

5.4 Voldoende én goede mensen voor de groep

"We krijgen subsidies, dat is mooi, maar vind maar eens de mensen die het uitvoeren."

"Het gaat om de mensen die het doen. Er zijn veel goede, maar ook minder goede voorbeelden. De goede weet leerlingen te boeien. Maar er zijn ook vakdocenten die niet serieus worden genomen. Die laten kinderen die niet luisteren een boek lezen, soms wel anderhalf uur lang."

"We hadden een keer boksles van iemand die deed alsof we volgende week de ring in moesten. Terwijl onze doelstelling met de les is: omgaan met eigen lichaam, niet elkaar een bloedneus slaan."

Het succes van elke Dagprogrammeringsactiviteit staat of valt met degene die het aanbiedt. Of dat nu de eigen leerkracht, een andere docent op school of een uitvoerder van een partnerorganisatie is, zo kwam naar voren in schouwronde 1. Dit is in schouwronde 2 niet anders. Passie voor de activiteit in combinatie pedagogisch-didactische vaardigheden en affiniteit met de doelgroep zijn cruciale competenties om leerlingen te enthousiasmeren én iets bij te brengen. De ene aanbieder heeft dit van nature meer in de vingers dan de ander, maar er zijn verschillende mogelijkheden om dit te bevorderen, zo laten diverse goede voorbeelden op de geschouwde scholen zien:

- Inzet van eigen leraren, die een activiteit begeleiden waar zij passie voor hebben. Bijvoorbeeld de groepsleerkracht die in zijn vrije tijd gitarist is. Het grote voordeel is dat zij al geschoold zijn op pedagogisch-didactisch gebied.
- Inzet van breder inzetbare vakkrachten, bijvoorbeeld een sportinstructeur in plaats van een specifieke tennisleraar. Hierdoor ontstaat meer continuïteit (*"Met vaste gezichten creëer je rust, veiligheid en vertrouwen"*) en ruimte om te investeren in trainingen op pedagogisch-didactisch gebied en afstemming.
- Wekelijkse intervisie met vakkrachten (onder leiding van de coördinator) om te bespreken waar ze tegenaan lopen en hen te trainen en ondersteunen.
- Bij inzet van externen de eerste periode een leraar laten meedraaien om te ondersteunen en coachen.
- Ook in de praktijkvakken (koken, muziek, techniek, enz.) duidelijke leerlijnen hanteren.

Het is niet alleen belangrijk om te investeren in de kwaliteit van de aanbieders van de Dagprogrammeringsactiviteiten, maar het gaat er natuurlijk ook om dat er voldoende mensen worden

gevonden. Het vinden van goed personeel komt in schouwronde 2 naar voren als een grote uitdaging voor zowel scholen als aanbieders. Een van de geschouwde scholen heeft veel succes met het gericht zoeken van mensen in eigen kring: ouders, buurtbewoners en oud-leerlingen. Een reünie en wijkfeest leverden veel nieuwe en goede Dagprogrammeringsbegeleiders op, zoals een DP-docent Engels en techniek.

5.5 Afstemming tussen externe aanbieders en leraren

“We willen het aanbod van Dagprogrammering meer koppelen aan het onderwijs, want vanuit samenhang krijg je kwaliteit. Dit zou kunnen door meer themagericht te gaan werken.”

“Er zijn situaties geweest waarbij in de Dagprogrammering iets was gebeurd waar de groepsleerkrachten niets van wisten. Tot ze de volgende morgen ouders op de stoep hadden staan...”

“In het vo speelt nog sterker dat Dagprogrammering min of meer los staat van de rest van de school. Een deel van de docenten is erbij betrokken omdat ze er wat mee hebben en zelf ook activiteiten aanbieden, maar een deel staat er ver(der) vanaf. Wens is om dat te verbeteren, zodat ook zij de meerwaarde ervan in gaan zien en we elkaar gaan versterken.”

Schouwronde 1 liet zien dat van een expliciete, structurele afstemming tussen externe Dagprogrammeringsaanbieders en groepsleerkrachten of leraren niet of nauwelijks sprake is. Hooguit spreken ze elkaar even kort tijdens overdrachtsmomenten. Dat is in schouwronde 2 niet anders. De behoefte aan meer afstemming is er van beide kanten wel, maar het ontbreekt over het algemeen aan natuurlijke overlegmomenten hiervoor. Die momenten moeten dus worden gecreëerd, meestal op initiatief van de coördinator of het kernteam Dagprogrammering. Op dit vlak komen we een aantal positieve uitzonderingen, voorbeelden en voornemens tegen:

- “Het onderwijsteam en de vakkrachten lunchen samen. En de vakleerkrachten zijn ook meegegaan met het teamuitje. Daardoor voelen de vakleerkrachten zich ook echt deel van de school.”
- “Goede contacten tussen vakkrachten en leerkrachten is essentieel. Als we alleen maar even langs komen en dan weer weggaan, dan worden we nooit onderdeel van het leren. In de pauzes, na schooltijd, in het keuzeprofiel: we zien elkaar op veel verschillende momenten en zo kunnen we ook samen de kwaliteit opzetten.”
- “Voorafgaand aan elke Dagprogrammeringsactiviteit is een kwartier overdrachtstijd ingebouwd met de leerkracht. Dat werkt goed. Dan hoor je even wat er leeft en speelt en waar ze in de klas mee bezig zijn. Daar kun je dan op aansluiten.”
- “Een of twee keer per jaar gaan leraren en vakdocenten gezamenlijk op training of studiedag. Dat bevordert het teamgevoel en zorgt voor uitwisseling.”
- “Het zou goed zijn om de wekelijkse intervisie met de vakkrachten onderling af en toe uit te breiden met de groepsleerkrachten. Het is vooral de vraag hoe we dat logistiek kunnen organiseren, omdat ze gescheiden programma’s draaien.”
- “We moeten toe naar gezamenlijke evaluatiemomenten, per blok. Als we dat met elkaar implementeren, dan creëer je iets met elkaar.”
- “We sluiten als groepsleerkrachten nu af en toe aan bij de Dagprogrammeringsactiviteiten. Dat is leuk en goed, want zo zie je leerlingen ook op een andere manier, met andere talenten. Dan begrijp je ook beter waar ze het over hebben als ze weer terugkomen. Zo zijn ze nu aan het programmeren. Ik snap nu ook hun trots.”
- “In de kern gaat het erom dat de begeleiders van de Dagprogrammeringsactiviteiten echt worden gezien als onderdeel van het schoolteam, niet als passanten die af en toe in- en uitvliegen. Daarbij helpt het dat ze een substantieel aantal uur op de school kunnen meedraaien en geen losse uurtjes hoeven te sprokkelen. Als grote school hebben we het in die zin makkelijker, want daardoor kunnen we meer massa maken en mensen langer inschakelen.”

5.6 Communicatie met en betrokkenheid van ouders

“Elke school is zoekende hoe handig met ouders te communiceren.”

“Veiligheid is voor mij als ouder het belangrijkste. Dan geeft het geen fijn gevoel als je steeds een ander gezicht ziet. Weten zij wel wie bij mijn zoontje hoort? Sturen ze hem niet met de verkeerde ouder mee?”

Ouderbetrokkenheid blijft ook in schouwronde 2 een uitdaging. Over het algemeen is de waardering van ouders voor het Dagprogrammeringsaanbod hoog – soms is het zelfs een belangrijke reden om voor een school te kiezen –, maar tenminste een deel van de ouders is onvoldoende op de hoogte van het aanbod en/of zou beter geïnformeerd willen worden. Ook hier weer een aantal goede voorbeelden:

- Een jaarkalender waarin alle Dagprogrammeringsactiviteiten worden aangekondigd.
- Hanteer meerdere communicatiekanalen. Een deel van de ouders is digibeet, dus enkel online communiceren is niet afdoende.
- Ouders kort informeren voorafgaand aan elke nieuwe Dagprogrammeringsactiviteit, zodat ze weten wat ze kunnen verwachten en aan de bel kunnen trekken als ze nog vragen hebben. “Zo hoorden ouders nu soms pas achteraf dat hun kind bij de kookles alles moest proeven, terwijl ze thuis vegetariër zijn of hun kind allergenen heeft.”
- “We organiseren kijkdagen bij de start van een nieuwe activiteit. Daar komen veel ouders op af. Maar helaas is er ook een deel dat geen gebruik maakt van deze mogelijkheid.”
- Besteed in ouder- en tienminutengesprekken met de leerkracht altijd kort aandacht aan Dagprogrammering: doet je kind mee, waarom niet, hoe loopt het?
- Een ‘smoelenboek’ met de vakleerkrachten zodat ouders weten wie lesgeeft.
- Een contactpersoon van de aanbieder of rondom Dagprogrammering algemeen? Met wie ouders als er iets aan de hand is contact kunnen opnemen.
- De meeste Dagprogrammeringsactiviteiten werken toe naar een concreet eindproduct, zoals een schilderij, een optreden of een videoclip. Bij de afsluiting, bijvoorbeeld in het theater, kunnen ouders met eigen ogen zien wat hun kinderen hebben gemaakt en geleerd.
- Alle uitgevoerde activiteiten en bijbehorende eindproducten worden gedeeld via een nieuwsbrief. Per schooljaar worden deze nieuwsbrieven ook weer gebundeld in een gids, die daarmee alle activiteiten, ervaringen en opbrengsten samenvat.
- Breng na afloop van een Dagprogrammeringsactiviteit actief de mogelijkheden voor een regulier vervolgaanbod en fondsen onder de aandacht bij ouders. Vaak zijn ze daarmee niet bekend en/of is er koudwatervrees.
- Huisbezoeken aan ouders van kinderen die nooit mee doen met het facultatieve Dagprogrammeringsaanbod. Vaak gaat het hier om ouders die sowieso weinig betrokken zijn bij school, dus het mes snijdt hier aan twee kanten.

6. Conclusies en aandachtspunten

6.1 Conclusies

In dit hoofdstuk beschrijven we de conclusies. Daarvoor nemen we de onderzoeksvragen als uitgangspunt. Deze conclusies hebben betrekking op de scholen die in deze ronde geschouwd zijn. Daarbij maken we ook vergelijkingen met de conclusies uit de vorige schouw. Overall kunnen we concluderen dat deze schouw in grote lijnen hetzelfde beeld laat zien als de vorige. Wel zijn er accentverschillen. In de beantwoording van de onderzoeksvragen en de conclusies zullen we de nadruk leggen op de uitkomsten die in de vorige schouw minder of niet naar voren kwamen.

De onderzoeksvragen

1. Hoe verloopt de uitvoering van de Dagprogrammering (het proces)?
2. Hoe verloopt de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering (het programma)? Zijn daarin verschillen tussen het aanbod voor leerlingen in groep 1 en 2 en leerlingen vanaf groep 3 (zoals intensiveren en extensiveren)?
3. Welke resultaten zien we bij kinderen die deelnemen aan de Dagprogrammering op de in de aanvraag geformuleerde doelstellingen van de Dagprogrammering en de gezamenlijke hoofddoelen van de Dagprogrammering?
4. Welke andere factoren, naast de inzet vanuit Dagprogrammering, beïnvloeden waargenomen resultaten, doelen en uitvoering van Dagprogrammering?
5. Zijn er nog verbeteringen die de scholen zelf willen inzetten? En zijn er aanvullende wensen t.a.v. het aanbod?
6. Zijn de randvoorwaarden daarvoor ingevuld?
7. Welke extra verbeterstappen zijn gewenst?

Daarnaast zijn er specifieke vragen opgesteld voor de Dagprogrammering in het vo:

1. De doelstelling is dat 33% van de leerlingen deelneemt aan het programma. Lukt het dat percentage te halen? En Komt Dagprogrammering terecht bij de leerlingen die dat het meest nodig hebben?
2. De Dagprogrammering moet in het vo veel meer concurreren met andere nuttige bezigheden, zoals huiswerk, sport en baantjes. Hoe zorgen de scholen dat de deelname vergroot wordt, zonder de andere nuttige vrijetijdsbesteding in gevaar te brengen?

1. Uitvoering van de Dagprogrammering verloopt steeds beter

De geschouwde scholen krijgen meer grip op de organisatie van de Dagprogrammering. Ze kregen de afgelopen jaren steeds meer zicht op wat werkt en wat niet, en wat ze daaraan zouden kunnen doen. De keuzes die ze daarin maken verschillen wel per school en zijn soms ook tegengesteld aan elkaar. In deze ronde schouwen waren er meer dan in de vorige schouw scholen die de Dagprogrammering (deels) geïntegreerd hebben in de reguliere schooldag en scholen die overwegen om dat te doen. Andere scholen hebben er juist bewust voor gekozen om te stoppen met Dagprogrammeringsaanbod door de dag heen en alles na de reguliere schooldag aan te bieden, om onrust tijdens de schooldag te voorkomen.

Voor zowel po- als vo-scholen geldt dat ze soms bewust afscheid hebben genomen van aanbieders met wie het niet lekker werkte. Zo ontstaan er steeds meer vaste partnerschappen van scholen en aanbieders die elkaar weten te vinden en langdurig met elkaar samenwerken. Op ongeveer een derde van de geschouwde po-scholen leidt dat er toe dat de ingehuurd vakleerkrachten steeds meer onderdeel worden van het team, maar andere po-scholen kiezen er juist bewust voor om de Dagprogrammering zoveel mogelijk uit te

besteden en buiten het team te houden om zo de eigen groepsleerkrachten niet extra te belasten. Het uitgangspunt dat groepsleerkrachten geen extra werkdruk moeten ervaren door Dagprogrammering staat dan wel (enigszins) op gespannen voet met een ander uitgangspunt dat veel scholen belangrijk vinden, namelijk regelmatige uitwisseling tussen het team en de externe uitvoerders. Op vo-scholen wordt een aanzienlijk deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten door eigen docenten uitgevoerd, op po-scholen is dat op een enkele school het geval.

De rol van de vakleerkracht

Er wordt veel gevraagd van de vakleerkrachten, met name als de Dagprogrammering volledig aan het eind van de dag plaats vindt. Meerdere keren wordt aangegeven dat de concentratie en motivatie van leerlingen aan het eind van de schooldag lang niet altijd optimaal is. Dat is pittig, geven onder andere groepsleerkrachten en docenten ook aan, met name aan het eind van de week. Vakleerkrachten zijn doorgaans minder pedagogisch-didactisch geschoold dan groepsleerkrachten en zouden eigenlijk met halve groepen moeten werken. Op sommige scholen gebeurt dat ook, andere scholen geven aan hier onvoldoende geld en/of ruimte voor te hebben. Verschillende scholen zetten stevig in op het ondersteunen en integreren van de vakleerkrachten, bijvoorbeeld door de eigen leraar of een onderwijsassistent ook aanwezig te laten zijn tijdens de lessen. Over en weer neemt het enthousiasme dan toe, met name als vakleerkrachten zich deel gaan voelen van het team. Ook stedelijk zijn er scholingstrajecten voor vakleerkrachten in de Dagprogrammering, zoals Level-Up.

De rol van de ondersteuner Dagprogrammering

Net als vorig jaar zien we dat de rol van de ondersteuner Dagprogrammering verschilt van school tot school. Dat lijkt op de nu geschouwde scholen nog sterker het geval te zijn. We schouwden op scholen waar de ondersteuner praktische hand-en-span-diensten verricht, het aanbod coördineert, strategisch meedenkt en/of intervisie organiseert voor vakleerkrachten, maar ook op scholen waar de ondersteuner nauwelijks betrokken is. In dat laatste geval gaat het in een enkel geval ook om scholen die de Dagprogrammering nog niet helemaal op orde hebben. Ook zien we ondersteuners activiteiten, zoals intervisie voor vakleerkrachten, op scholen uitvoeren waar ook andere scholen baat bij kunnen hebben. De ondersteuners kunnen dus nog meer dan nu een rol spelen in kennisuitwisseling tussen de Dagprogrammeringsscholen.

De rol van de coördinator

Goede coördinatie is van wezenlijk belang, zowel inhoudelijk als praktisch. De inhoudelijke vormgeving van Dagprogrammering is doorgaans bij een Mt-lid belegd, maar de dagelijkse praktische coördinatie kost nogal eens hoofdbrekens. Een struikelblok hierbij is dat niet alle scholen weten hoe ze coördinatie kosten kunnen bekostigen uit het Dagprogrammeringsbudget, waardoor ze deze uren financieren uit de middelen van de school. Dat staat op gespannen voet met de kwaliteit van het totale aanbod op de school. Immers: de Dagprogrammering zou niet indirect ten koste moeten gaan van uren voor leiderschap en/of lesgeven. We zien dat op scholen waar de dagelijkse coördinatie duidelijk is belegd bij iemand die daar ook tijd en aandacht aan kan besteden de Dagprogrammering beter verloopt, knelpunten en incidenten sneller worden opgelost en er door zowel het team als de vakleerkrachten meer rust ervaren wordt t.a.v. de Dagprogrammering.

2. Gelijke kansen als uitgangspunt voor de inhoudelijke invulling

Net als in de vorige schouw hebben vrijwel alle nu geschouwde scholen een duidelijke visie op de Dagprogrammering. Doorgaans wordt het bieden van gelijke kansen als visie genoemd. Dat concretiseren de scholen enerzijds als het bieden van extra ondersteuning bij de cognitieve vakken en anderzijds door het inzetten op talentontwikkeling door een veelheid aan het bieden van activiteiten. Dit zien we terug in de door de scholen geformuleerde doelen, die uiteen vallen in doelen voor de brede ontwikkeling, sociaal-emotionele doelen en cognitieve/remediërende doelen. Bij de doelen past een veelheid aan cognitieve, sociaal-emotionele, sportieve en culturele activiteiten, die we op de meeste scholen ook terug zien. Een enkele school kiest voor een gericht programma passend bij het profiel van de school. Alle vo-scholen

zetten in op huiswerkbegeleiding en de basisvaardigheden, met daarnaast in meer of mindere mate talentontwikkelingsactiviteiten. In het po ligt de nadruk meer op de talentontwikkeling, met daarnaast ook aandacht voor basisvaardigheden.

Aandacht voor basisvaardigheden

Meer dan in de vorige schouw vinden scholen aan het naast talentontwikkeling ook belangrijk om in te zetten op basisvaardigheden, met name taal/lezen en rekenen. Zij koppelen dit op verschillende manieren aan Dagprogrammering. Sommige scholen vullen een deel van de Dagprogrammering in met remediërende programma's, ook maatwerk voor leerlingen die op een bepaald gebied extra aandacht nodig hebben. Dat geldt nog sterker in het vo. Andere scholen willen dat de reguliere groepsleerkrachten sterk inzetten op basisvaardigheden en hebben de onderdelen die hier niet direct aan bijdragen in de Dagprogrammeringsuren ondergebracht.

Verbinding tussen reguliere curriculum en Dagprogrammering

De nu geschouwde scholen benoemen vaker dat de relatie tussen de reguliere en de extra activiteiten een belangrijke succesfactor is voor leerlingresultaten. Een doorgaande inhoudelijke lijn tussen reguliere en extra lessen (bijv. op verschillende manieren aandacht besteden aan dezelfde woorden) versterkt het aanbod en daarmee de resultaten, signaleren zij. Om die relatie te versterken willen scholen uitwisseling tussen vakkrachten en groepsleerkrachten meer faciliteren. Ook speelt het een rol bij de keuze voor activiteiten. Niet alleen door uitwisseling tussen groepsleerkrachten en vakkrachten kan een verbinding tussen het reguliere en het extra programma worden aangebracht. Minstens zo belangrijk is om binnen de activiteiten voor leerlingen de verbinding duidelijk te maken. Sommige scholen doen dat door de vakkrachten met dezelfde thema's te laten werken of door ze dezelfde taal en woorden te laten gebruiken, maar op dit gebied is nog winst te behalen. Met name door vakken te combineren, bijvoorbeeld taal en muziek, taal en bewegen of drama en leesbevordering, kan leerwinst geboekt worden. In Nederland zijn inmiddels tal van goede voorbeelden en sommige Dagprogrammeringsscholen zijn hiermee aan de slag gegaan.

Behoeft aan maatwerk

Een veel gehoord geluid is dat extensivering voor een deel van de leerlingen te intensief is. Sommige scholen en ouders pleiten om die reden voor meer maatwerk: niet verplicht tien uur Dagprogrammering voor alle leerlingen, maar rekening houden met wie wat aankan en wie wat nodig heeft. Vooral voor de leerlingen in de onderbouw van in het primair onderwijs zou de overgang naar groep 3 nu te groot zijn, o.a. door verschillende professionals voor de groep, meerdere locaties en langere dagen. Uiteraard zou een verschillend aanbod voor verschillende kinderen ook allerlei praktische consequenties hebben, zoals verschillende schooltijden voor verschillende leerlingen en minder makkelijk groepsgebonden activiteiten organiseren.

Van elkaar leren versus zelf ontdekken

In deze en de vorige schouw wordt duidelijk dat elke school zelf een zoektocht onderneemt naar de beste manier om invulling te geven aan Dagprogrammering en daarbij regelmatig zelf 'het wiel uitvindt'. Scholen zouden meer van elkaar kunnen leren. De ondersteuners Dagprogrammering kunnen daar nog een sterkere rol in vervullen. Aan de andere kant hebben scholen er juist ook behoefte aan om te ontdekken welke activiteiten wel en niet bij de school en de leerlingen passen en op welke manier deze dan het beste georganiseerd kunnen worden, dus de invulling van Dagprogrammering blijft altijd maatwerk.

Intensiveren en extensiveren

Alle geschouwde scholen intensiveren in groep 1 en 2, daarnaast zijn er enkele scholen die ook extensiveren in groep 1 en 2. Deze scholen merken daarbij geen problemen voor de kleuters. Andere scholen geven aan dat de dag veel te lang zou worden voor kleuters als er zou worden geëxtensiveerd. Eén school heeft er daarom voor jongere leerlingen voor gekozen om ook voor groep 3 over te gaan op

intensiveren (niet betaald uit het Dagprogrammeringsbudget) en de extra activiteiten voor groep 3 facultatief te maken.

De verschillende tijden waarop kinderen in de onderbouw en de midden- en bovenbouw vrij zijn brengt voor ouders met kinderen in de onderbouw én de middenbouw praktische vraagstukken met zich mee, omdat ze op verschillende momenten bij school moeten zijn om kinderen op te halen.

Bereiken van de juiste leerlingen

In het voortgezet onderwijs hoeven, anders dan in het primair onderwijs, niet alle leerlingen mee te doen aan de Dagprogrammering. Doel is om hier minimaal een derde van de leerlingen te bereiken. Nu lijkt dat soms vrijblijvend opgevat te worden: als een derde van de leerlingen mee doet, dan is het doel bereikt. Van belang is om wel te blijven monitoren of ook die leerlingen bereikt worden die de Dagprogrammering het meest nodig hebben omdat ze weinig andere mogelijkheden hebben tot sportieve, culturele, onderwijsondersteunende of sociaal-emotionele ontwikkeling ondersteunende activiteiten te volgen. Nu wordt nog niet standaard bijgehouden of deze leerlingen bereikt worden met de Dagprogrammering in het vo.

Wensen van ouders en leerlingen

Anders dan op de vorige geschouwde scholen willen de ouders in het po die we dit jaar spraken vooral geïnformeerd worden, maar ze willen niet per se inbreng hebben. De meesten vinden het aanbod zoals dat er nu is breed genoeg. Ook leggen de ouders die we dit jaar spraken minder nadruk op taal en rekenen dan in de vorige schouw het geval was. Nu werd vooral benoemd dat ze het fijn vinden dat kinderen met veel verschillende activiteiten kennis kunnen maken en zinvolle activiteiten kunnen doen in buurten die niet zo veel te bieden hebben na schooltijd

Leerlingen, zowel in het po als het vo, zijn goed in staat genuanceerd na te denken over de Dagprogrammering. Zo geven sommige leerlingen in het po die niet zelf mogen kiezen voor activiteiten bijvoorbeeld aan dat ze het jammer vinden dat ze niet mogen kiezen, maar dat ze daardoor wel dingen leren kennen die ze heel leuk vinden en nooit zelf gekozen zouden hebben. Leerlingen in het vo benoemen dat ze na een lange schooldag vaak geen zin meer hebben in Dagprogrammering, maar ook dat het hen helpt en kansen geeft. Met name de activiteiten die te maken hebben met studiebegeleiding en voorbereiding op studie en beroep waarderen deze vo-leerlingen.

3. Meerwaarde duidelijk, maar resultaten bij leerlingen moeilijk in beeld te brengen

Betrokkenen zijn er zonder uitzondering van overtuigd dat de Dagprogrammering veel oplevert, maar vinden het ook moeilijk is om te bepalen hoe groot de meerwaarde precies is: net als vorig jaar geven alle scholen aan dat ze niet specifiek bijhouden wat de opbrengsten van de Dagprogrammering bij leerlingen zijn. Verschillende scholen benoemen daarbij dat ze het lastig vinden dat de opbrengst van de Dagprogrammering op leerlingniveau niet te isoleren is, omdat ze veel meer doen op school dat invloed heeft op de ontwikkeling van leerlingen. Wel zijn de scholen overtuigd van de meerwaarde van de Dagprogrammering voor leerlingen als het gaat om het opdoen van verrijkende ervaringen, op het gebied van de sociaal-emotioneel ontwikkeling en soms ook op cognitief vlak. Die resultaten moeten uiteraard ook worden afgezet tegen het bereik van de Dagprogrammeringsactiviteiten: welk deel van de leerlingen profiteert ervan? In het primair onderwijs is het grootste deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten volgens de bedoeling verplicht voor alle leerlingen. De meeste activiteiten vormen een vast onderdeel van het onderwijsprogramma. Daarnaast biedt een aantal geschouwde po-scholen ook facultatieve activiteiten aan, bijvoorbeeld later in de middag, in het weekend of tijdens vakanties en al dan niet in het kader van de Dagprogrammering. Deze facultatieve activiteiten worden logischerwijs door een veel kleiner deel van de leerlingen bezocht (5-50%). In het voortgezet onderwijs spitst de Dagprogrammering zich doorgaans toe op de gehele onderbouw of een deel ervan (bijvoorbeeld alle eerste klassers). Het streven om tenminste een derde van deze leerlingen te bereiken wordt over het algemeen gemakkelijk gehaald, omdat de activiteiten ook hier deel uitmaken van het reguliere onderwijscurriculum en voor deze leerlingen dus verplicht zijn. Aan de facultatieve naschoolse sport- en cultuuractiviteiten, die veel vo-scholen daarnaast nog aanbieden,

neemt doorgaans maar een kleine groep leerlingen deel. De meeste vo-leerlingen zijn niet te verleiden voor deze in hun ogen 'extra' schooluren.

Sommige scholen zoeken wel naar mogelijkheden om de resultaten van de Dagprogrammering op leerlingniveau beter in beeld te krijgen en één school doet hier met de universiteit van Rotterdam gericht onderzoek naar. Dat laatste is voor de meeste scholen een brug te ver. Realistischer lijkt het inzetten van meer kwalitatieve evaluatiemethoden, waarin de nadruk ligt op brede en diepgaande reflectie op en doorontwikkeling van de opzet van Dagprogrammering. Op alle geschouwde scholen zien we hier elementen van terug, maar de wijze waarop dit wordt ingevuld is sterk verschillend: van ad hoc, basaal en willekeurig tot periodiek, specifiek en systematisch; en alles daar tussenin. Daarbij valt op dat tijdens de terugblik op de schouwen meerdere keren wordt aangegeven dat de schouw het enige moment is dat men met 'alle perspectieven' om tafel zit. Er is dus ook weinig aandacht voor gezamenlijk terugblikken en vooruitkijken. Het gesprek over 'doen we de goede dingen en doen we de dingen goed' zou meer gevoerd kunnen en moeten worden met alle betrokkenen bij de Dagprogrammering op een school. Dat zien we ook terug in het feit dat monitoren, evalueren en registreren op veel scholen nog maar mondjesmaat gedaan wordt.

Duidelijk wordt dat op het vlak van evaluatie en reflectie nog veel valt te winnen en scholen hierin onderling ook van elkaar kunnen leren. Hoe kan de gemeente deze reflectie meer faciliteren? Bijvoorbeeld tijdens de jaarlijkse conferentie zou hier gelegenheid voor geboden kunnen worden, door een goede mix van informeren en uitwisselen te creëren, door scholen inzicht te geven in mogelijkheden voor evaluatie waarin de nadruk ligt op reflectie en doorontwikkeling en scholen daar in te faciliteren. Ook de ondersteuners Dagprogrammering, die nu vaak ook betrokken zijn bij de gegevensverzameling voor de outputmetingen, zouden daar wellicht een rol in kunnen spelen.

4. Personeelstekort en locatie mede bepalend voor Dagprogrammering

Personeelstekorten in onderwijs en bij aanbieders

Op een enkele school na worstelen alle scholen met het personeelstekort in het onderwijs, maar ook in alle aanpalende sectoren. Daardoor moet een interne coördinator of een leraar die deels is vrijgesteld voor Dagprogrammeringsactiviteiten toch met regelmaat voor de klas, waardoor de Dagprogrammering minder goed verloopt of er activiteiten uitvallen. Ook de aanbieders hebben te maken met personeelstekorten, met uitval van activiteiten tot gevolg. Aangezien er veel van vakleerkrachten gevraagd wordt en volgens scholen niet iedereen geschikt is om met (deze) leerlingen te werken, wordt het ook lastiger om geschikte mensen te vinden. De kwantiteit van het aanbod (en wellicht ook de kwaliteit) staat dus onder druk door een gebrek aan personeel op alle fronten.

Invloed van locatie op het aanbod

Hoe goed de scholen ook nadenken over de inhoudelijke vulling van de Dagprogrammering, de locatie en huisvesting van de school is sterk bepalend voor het aanbod: zijn er voldoende lokalen beschikbaar om groepen te splitsen? Kan er gebruik gemaakt worden van extra ruimtes in de directe omgeving? Is er voldoende en geschikte buitenruimte? Deze fysieke situatie draagt bij aan grote verschillen tussen de mogelijkheden van scholen met Dagprogrammering. Waar de ene school worstelt met te weinig binnen- en buitenruimte en groepen daardoor noodgedwongen groter moet laten zijn dan wenselijk voor de uitvoerders van de activiteiten, heeft de andere school voldoende ruimtes om in kleinere groepen te kunnen werken of heeft uitgebreide buitenruimte in de directe omgeving met bijvoorbeeld een Cruijff court. Dit heeft uiteraard consequenties voor de programmering en voor de omstandigheden waarin de leraren en vakleerkrachten hun werk moeten doen.

Ook eigen keuzes van invloed

Zoals in hoofdstuk 5 beschreven benoemen de scholen net als in de vorige schouw ook nu kritische succesfactoren, waarbij het nu duidelijker is dat scholen daar eigen keuzes in maken die ook weer van

invloed zijn op het verdere verloop van de Dagprogrammering. Het is de vraag of de scholen altijd voldoende op de hoogte zijn van alternatieven voor hun keuzes en wat de ervaringen op andere scholen daarmee zijn. Meer uitwisseling tussen scholen, bijvoorbeeld onder leiding van de ondersteuners, kan scholen helpen gerichtere keuzes te maken.

5. Nog in te zetten verbeteringen

In de vorige schouw werden de volgende verbeteringen genoemd:

- meer afstemming tussen externe uitvoerders/externe vakleerkrachten en de groepsleerkrachten/docenten;
- meer communicatie met en betrokkenheid van ouders;
- meer mogelijkheden voor maatwerk, zowel op school- als leerlingniveau, dus ruimere kaders;
- hogere projectfinanciering.

Op het laatste punt na zien we die verbeterpunten nu weer terug, met name de afstemming tussen vakleerkrachten en leraren en de mogelijkheden voor maatwerk. Een hogere projectfinanciering wordt nu niet genoemd, wellicht omdat na de vorige schouw de te vergoeden uurtarieven zijn verhoogd. Wel is het van belang dat voor alle scholen duidelijk wordt op welke manier ze ook coördinatie mee kunnen financieren uit het Dagprogrammeringsbudget.

Extra verbeterpunten die in deze ronde schouwen worden genoemd zijn:

- De aanwezigheid van een kernteam Dagprogrammering waarin strategisch, beleidsmatig en evaluatief wordt nagedacht over de Dagprogrammering
- Meer leren van goede voorbeelden van andere scholen.

6. Randvoorwaarden soms moeilijk te verwezenlijken

Het afstemmen tussen externe vakleerkrachten en groepsleerkrachten/docenten kost tijd (en dus geld).

Door personeelstekorten en werkdruk is de tijd er vaak niet. Deze randvoorwaarde is dus niet ingevuld en is ook niet één-twee-drie in te vullen. Tegelijkertijd ontbreekt het scholen ook aan goede voorbeelden en praktische handvatten hiervoor. Ook hiervoor geldt dus dat scholen nog meer van elkaar kunnen leren. Ook de communicatie met ouders is een langer spelend punt, dat ook niet uniek is voor Dagprogrammeringsscholen. Vrijwel alle scholen worstelen met het informeren en betrekken van ouders, waarbij ook vaak wordt ervaren dat als er dan iets voor ouders wordt georganiseerd maar weinig ouders komen en meepraten of de toegezonden informatie lezen.

Ook de mogelijkheden die het gebouw biedt waar de school is gevestigd, is een belangrijke randvoorwaarde. Het is voor sommige scholen een knelpunt dat leerlingen naar een andere locatie moeten.

In welke mate en op welke locaties meer maatwerk mogelijk is, en of ook coördinatie uit het Dagprogrammeringsbudget bekostigd kan worden is aan de stuurgroepen CZ en VO-MBO NPRZ.

7. Ruim een derde van de leerlingen in het vo wordt bereikt

Anders dan vorig jaar bieden alle geschouwde vo-scholen in deze schouwronde een deel van hun uren verplicht aan voor alle leerlingen, waardoor zij het beoogde percentage bereik binnen die activiteiten wel halen. Voor de uren die facultatief worden aangeboden is het lastiger om het beoogde bereik te behalen. Eén van de vo-scholen biedt alle Dagprogrammeringsactiviteiten facultatief aan, maar deze school heeft geen moeite om een derde van de leerlingen te bereiken, in tegenstelling tot de ervaring van de scholen uit de vorige schouwronde. De leerlingen zijn doorgaans enthousiast over de activiteiten, hoewel ze het soms ook zwaar vinden als ze daardoor met lange dagen te maken krijgen. De vo-scholen hanteren voor de meeste activiteiten geen gericht selectiebeleid waarbij ze leerlingen aanwijzen voor wie die activiteit van meerwaarde kan zijn, maar stellen deelname open voor alle leerlingen die graag mee willen doen.

8. Succesfactoren t.a.v. deelname in het vo

Het blijft ook in deze ronde een uitdaging om bovenbouwleerlingen in het po en de leerlingen in het vo te motiveren voor deelname aan de Dagprogrammering. In het vo hebben veel leerlingen het druk: ze gaan al naar sport of muziekles, hebben bijbaantjes, soms lange schooldagen en ze willen ook hun vrienden

ontmoeten (live of online). Tegelijkertijd zien we dat het wat betreft deelname goed werkt om de Dagprogrammeringsuren in te bouwen in de schooldag en verplicht te maken voor iedereen. En een aanbod waar leerlingen zelf enthousiast over zijn draagt, ook bij facultatieve uren, bij aan een goede opkomst. Het is van belang om leerlingen daar zelf ook bij te betrekken. Anders dan volwassenen wellicht denken zijn leerlingen die we in deze schouw spraken (vooral) ook positief over activiteiten die te maken hebben met hun schoolse vaardigheden en ontwikkeling, zoals scheikunde en biologieproefjes, technieklessen, begeleide tijd voor het maken van huiswerk en coaching.

6.2 Aandachtspunten

We doen in deze rapportage bewust geen aanbevelingen, omdat de verschillen tussen de Dagprogrammeringsscholen te groot zijn om algemeen geldende aanbevelingen te doen. Wel zien we een aantal punten waarvan we denken dat ze belangrijk zijn om mee te nemen in de gesprekken over en plannen voor de Dagprogrammering. Net als vorig jaar hoort daar ook het verkennen van mogelijkheden tot maatwerk in met name onderbouw en groep 3 bij, voor dit punt verwijzen we naar de rapportage over de eerste schouwronde. Hier beschrijven we nieuwe aandachtspunten of aandachtspunten met een iets andere invalshoek.

Reflectie op Dagprogrammering door de school

Een schouw vormt voor scholen een moment om met elkaar bewust stil te staan bij de visie op Dagprogrammering, de doelen die de school wil bereiken en de wijze van invulling. Op sommige scholen is Dagprogrammering onlosmakelijk verbonden met de visie op leren en ontwikkelen, het is verweven in het schoolconcept en samen met andere (gesubsidieerde) initiatieven een geïntegreerd onderdeel van de school. De scholen die op die manier werken, vinden het daarom lastig om Dagprogrammering op een geïsoleerde manier te bespreken, zeker als het om leerlingresultaten gaat. Andere scholen kiezen er bewust voor om Dagprogrammering uit te besteden en het reguliere curriculum en de extra activiteiten duidelijk te onderscheiden. Welke keuzes je ook maakt, reflectiemomenten op een school met alle betrokkenen (ook ouders en leerlingen) zijn belangrijk en zouden vaker kunnen plaatsvinden, bijvoorbeeld begeleid door de ondersteuner Dagprogrammering. Op die manier is niet alleen helder waarom en hoe je iets doet, maar blijft er ook draagvlak en eensgezindheid over de uitvoering.

Uitwisseling tussen scholen

We zien dat alle scholen zoeken naar de optimale invulling van de Dagprogrammering. Wisselende omstandigheden als personeelwisselingen, locatiewisselingen en in het vo ook fusies spelen daar een rol in. We zien ook dat veel scholen bezig zijn met zelf het wiel uitvinden. Aan de ene kant is dat prettig: wat op de ene school een succes is, kan op een andere school totaal niet passen. Aan de andere kant maakt het ook dat scholen soms onvoldoende geïnformeerd keuzes maken. Als iets ergens anders al wordt gedaan of is geprobeerd, kun je daar ook je voordeel mee doen. Idealiter gebeurt dat door bijvoorbeeld leergemeenschappen van Dagprogrammeringsscholen op te zetten waarin directies, leerkrachten en/of vakleerkrachten ervaringen met elkaar delen en samen leren. Maar in een tijd van werkdruk en personeelstekorten draagt dat wellicht alleen nog maar verder bij aan werkdruk. De ondersteuners Dagprogrammering zouden hier wellicht nadrukkelijker een rol in kunnen spelen. Zij komen allemaal op meerdere Dagprogrammeringsscholen en hebben daardoor een schat aan kennis en ervaring over wat wel en niet werkt en over de mogelijkheden die er zijn. Meer uitwisseling tussen de ondersteuners die vervolgens hun kennis weer doorbrengen naar de scholen kan ook helpend zijn in de uitwisseling en dus de verdere ontwikkeling van de Dagprogrammering.

De (on)mogelijkheden van een locatie

Zoals hierboven al aangegeven kan meer uitwisseling tussen scholen bijdragen aan verdere ontwikkeling van de Dagprogrammering, maar geldt ook dat wat op de ene school werkt niet noodzakelijk ook op de

andere school werkt. Eén van de bepalende factoren hierin zijn het schoolgebouw en de ruimte om de school heen. De verschillen hierin tussen scholen zijn heel groot. Waar de ene school lokalen over heeft en dus makkelijk groepen in tweeën kan splitsen, worstelt de andere school sowieso al met de beschikbare ruimte. En waar de ene school aan park, plein of Cruijff court grenst en daar gebruik van kan maken, heeft de andere school alleen een betegeld plein als beschikbare buitenruimte. Dat zijn omstandigheden die niet te veranderen zijn en waar iedere locatie zijn weg in moet vinden. Tegelijkertijd kunnen scholen in vergelijkbare settingen ook hierin wel van elkaar leren: soms zijn al creatieve oplossingen gevonden voor ruimtelijke uitdagingen waar ook andere scholen in vergelijkbare situaties iets mee kunnen. Voor het overkoepelend niveau is het van belang dat de stuurgroepen CZ en VO-MBO NPRZ en anderen zich realiseren dat de beschikbare ruimte mede bepalend is voor het mogelijke aanbod en dus ook voor de te verwachten resultaten. Ook al biedt elke school extra uren aan, de te verwachten resultaten zijn van meer per school verschillende randvoorwaarden afhankelijk.

Mogelijkheden voor coördinatie

We hebben het eerder genoemd in deze rapportage: een goede en beschikbare coördinator is een cruciale randvoorwaarde voor de uitvoering van de Dagprogrammering. Bij de coördinator komen alle lijnen samen, hij/zij heeft het overzicht, is een centraal aanspreekpunt voor zowel leraren, vakleerkrachten, directie als ouders en kan daardoor snel en effectief handelen. Dat zorgt voor rust in de dag en rust in het programma. Sommige scholen hebben hier een leerkracht (deels) voor vrijgesteld of er iemand speciaal voor aangetrokken, anderen besteden dit uit aan een van de aanbieders, en op nog weer andere scholen is dit een bijkomende taak voor de, doorgaans toch al drukke, directie. Het is belangrijk om na te gaan hoe deze belangrijke randvoorwaarde organisatorisch en financieel goed belegd kan worden.

Ondersteuning van vakleerkrachten

Ook in de eerste schouwronde werd aangegeven dat de kwaliteit van vakleerkrachten van belang is. Toen lag vooral de nadruk op het maken van goede afspraken en de verantwoordelijkheid van de aanbieders om vakleerkrachten goed te scholen. In de huidige ronde schouwen gaat het ook over de manier waarop de vakleerkrachten ondersteund kunnen worden vanuit de school. Bijvoorbeeld door groepen in tweeën te splitsen, ze te laten ondersteunen door een eigen groepsleerkracht of onderwijsassistent en door ze te betrekken in schoolbrede scholing. Voor al deze punten geldt wel dat het haalbaar moet zijn in ruimte en budget. Op de scholen waar vakleerkrachten zich deel voelen van het team wordt dat zowel door leraren als vakleerkrachten als succes gezien, durven ze over en weer elkaar sneller om hulp te vragen, is er betere praktische en inhoudelijke afstemming en overdracht en worden probleempjes gedurende de dag sneller opgelost.

Bijlage 1 Toelichting op Dagprogrammering en op schouwen

Over de Dagprogrammering

Hoeveel kansen kinderen en jongeren krijgen om zich optimaal te ontwikkelen, hangt onder andere af van hun thuissituatie en de wijk waarin ze wonen. 35 Rotterdamse scholen voor primair onderwijs (po) en 8 scholen voor voortgezet onderwijs (vo) binnen het Nationaal Programma Rotterdam Zuid bieden hun leerlingen respectievelijk tien en zes uur extra leertijd per week. Dit doen ze sinds 2019-2020 onder de noemer Dagprogrammering (onderdeel van de Pijler School van het NPRZ)¹². Voor de Dagprogrammeringsscholen in het primair onderwijs is de uitbreiding van tien uur per week verplicht voor alle leerlingen, in het voortgezet onderwijs wordt gestreefd naar het bereiken van een derde van de leerlingen op de deelnemende scholen. Zo krijgen leerlingen meer mogelijkheden om hun talenten, leerprestaties en sociaal- emotionele vaardigheden te ontwikkelen.

Concreet doen de scholen dit door extra activiteiten aan te bieden in (een deel van) de volgende profielen:

- Taal, rekenen en huiswerkbegeleiding
- Sociaal-emotionele ontwikkeling
- Sport, bewegen en gezondheid
- ICT en Media
- Kunst en Cultuur
- Wetenschap en techniek
- Democratisch burgerschap en Ken je stad
- Natuur en Milieu
- Beroepsleven

De grondslag van de Dagprogrammering

Het doel van de Dagprogrammering is het bijdragen aan goede onderwijsresultaten, bredere vorming en een evenwichtige sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen die onderwijs volgen op scholen die deelnemen aan Dagprogrammering binnen NPRZ. Dagprogrammering wordt aangeboden aan alle po leerlingen uit groep één tot en met acht, en voor een derde van de leerlingen van de deelnemende scholen in het voortgezet onderwijs in de focuswijken op Rotterdam Zuid. Voor de groepen één en twee geldt dat in plaats van extensiveren, extra leertijd (uren), ook kan worden ingezet op intensiveren, het inzetten van meerdere leerkrachten/onderwijsassistenten per groep.

De basisscholen binnen de Children's Zone werden verplicht binnen de Dagprogrammering hun extra aanbod, dat vaak al zes uur per week bedroeg, uit te breiden naar tien uur per week. Scholen op Rotterdam Zuid buiten de Children's Zone konden er voor kiezen om mee te doen aan de Dagprogrammering. Ook zij moeten voldoen aan de tien uur extra per week, maar kregen de tijd om daar naar toe te groeien. Ook de vo-scholen op Zuid konden zelf kiezen of ze wel of niet meedoen aan de Dagprogrammering.

Over de schouwen

In 2020 voerde Sardes een procesevaluatie van de Dagprogrammering uit¹³. Een evaluatie op een 'traditionele' manier met vragenlijsten en interviews. De stuurgroep Children's Zone met vertegenwoordigers van de schoolbesturen, het NPRZ-programmabureau en de gemeente Rotterdam heeft besloten tot een nieuwe evaluatie, maar dan in de vorm van bezoek aan en gesprek met scholen, met een uitgebreider panel van onderzoekers en vertegenwoordigers van andere scholen en schoolbesturen.

¹² In het voortgezet onderwijs sinds 2020-2021.

¹³ Kruiter, J., Mens, R., Hoogeveen, K. & Donkers, E. (2020). *Procesevaluatie Dagprogrammering Rotterdam Zuid. Zicht op invoering en mogelijkheden in de toekomst*. Utrecht: Sardes

In de uitgevoerde schouwen staat inzicht krijgen in de uitvoering en ervaren opbrengsten van de Dagprogrammering op de geschouwde scholen voorop. Ook het van elkaar leren over de invulling en verbetering van de Dagprogrammering is nadrukkelijk een doel van de schouwen. Alle scholen geven op hun eigen manier vorm aan de Dagprogrammering en bevinden zich ook in hun eigen specifieke context, bijvoorbeeld de mate waarin ze te maken hebben en/of de manier waarop ze omgaan met:

- Landelijke factoren, zoals het personeelstekort of de activiteiten en middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs.
- Lokale factoren, zoals initiatieven in de wijk of vakantiescholen.
- Factoren op school, zoals het lerarentekort, onderwijsvisie en kwaliteitszorg.
- Persoonlijke factoren, zoals de thuissituatie en motivatie van leerlingen.

In de schouwen is daarom nadrukkelijk aandacht besteed aan de context waarbinnen Dagprogrammering wordt uitgevoerd.

Voorafgaand aan de schouwen hebben we voor elke school de relevante documenten geanalyseerd, zoals visiedocumenten en websites van de scholen, gegevens vanuit de gemeente over de subsidieaanvragen en -verantwoording en gerealiseerde uren en profielen van de Dagprogrammering. Ook keken we naar openbaar beschikbare gegevens als zittenblijvers, slagingspercentages, eindcijfers, schoolweging, referentiewaarden, schooladvies en eindtoetsscores.

Om van elkaar te kunnen leren zijn de schouwen uitgevoerd door een panel van wisselende samenstelling, waarin o.a. schooldirecteuren, medewerkers van schoolbesturen en medewerkers van het NPRZ en de gemeente Rotterdam aanwezig waren. De schouwen werden geleid door twee onderzoekers, die ook verslag maakten. Dat verslag werd in concept aan de geschouwde scholen voorgelegd.

Bijlage 2 Resultaten van de geschouwde scholen

Er kan op verschillende manieren naar de resultaten van de geschouwde scholen worden gekeken. We doen dat hier door naar de openbare gegevens over schoolweging, fundamentele en streefwaarden, eindtoetsscores, schooladviezen, doorstroom en slagingspercentages te kijken. Zoals eerder gemeld beschouwen we deze resultaten als kenmerk van de geschouwde scholen, en nadrukkelijk niet als resultaat van de Dagprogrammering. Om de link tussen Dagprogrammering en de output van de scholen te kunnen leggen is een ander type onderzoek nodig.

De schoolwegingen van de geschouwde po- scholen liggen tussen de 33,43 en 38,10 en zijn daarmee bovengemiddeld tot zeer hoog. Dit betekent dat er relatief veel leerlingen zijn die binnen de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid vallen¹⁴. Bij twee geschouwde scholen was er tussen 2019-2020 en 2021-2022 sprake van een stijging van het schoolgewicht, bij één school van een daling en bij de overige scholen bleef het schoolgewicht min of meer gelijk. In tabel b1 is te zien dat de geschouwde scholen gemiddeld genomen iets lagere eindtoetsscores hadden dan in 2021-2022. Datzelfde zien we bij de fundamentele niveaus¹⁵ taal en rekenen: ook dit ligt gemiddeld hoger in 2021-2022. Voor de streefniveaus is dat niet het geval, dat ligt gemiddeld lager in 2021-2022 dan in 2020-2021.

Tabel b1 Eindtoetsscores, fundamentele en streefniveaus geschouwde po-scholen

	2020-2021 ¹⁶	2021-2022
Eindtoetsscores¹⁷		
Laagste 10%	1	
Laagste 10-25%	1	1
25-75%	3	2
Hoogste 25%		1
Fundamentele niveau		
Minimum	85%	95%
Maximum	94%	99%
Gemiddelde	92%	97%
Streefniveau		
Minimum	49%	35%
Maximum	69%	71%
Gemiddelde	69%	53%

Een laatste gegeven waar we naar gekeken hebben in het po zijn de schooladviezen voor het voortgezet onderwijs. Doordat het vaak om relatief kleine groepen leerlingen gaat, is het lastig om duidelijke conclusies te trekken uit verschillen tussen scholen of tussen jaren (één leerling telt vaak voor 2,5-5%). Op hoofdlijnen zien we dat op zes van de geschouwde scholen zo'n 55% van de leerlingen een vmbo advies krijgt in 2021-2022. Over het algemeen was dat percentage in de jaren daarvoor wat lager¹⁸. Op twee

¹⁴ Het onderwijsachterstandenbeleid is erop gericht onderwijsachterstanden onder (basisschool)leerlingen ten gevolge van sociale, economische of culturele oorzaken zoveel mogelijk te voorkomen en om eenmaal opgelopen achterstanden te verminderen. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2022/herijking-onderwijsachterstandenindicator-primair-onderwijs-2021>

¹⁵ Het fundamentele niveau (1F-niveau) is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau (1S-niveau) heeft iedereen nodig om in de maatschappij mee te kunnen doen Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/taal-en-rekenen/referentiekader-taal-en-rekenen>.

¹⁶ In 2019-2020 zijn vanwege de coronacrisis geen eindtoetsen afgenomen. Daardoor zijn voor dit jaar ook de fundamentele en streefniveaus niet berekend. Niet voor alle geschouwde scholen zijn de eindtoetsgegevens bekend, soms doordat de BRIN-code met een andere school gedeeld wordt, waardoor deze gegevens niet op locatieniveau bekend zijn in openbare data.

¹⁷ De geschouwde scholen maakten gebruik van verschillende eindtoetsen (IEP, Cito en Route 8). Omdat de scores niet onderling vergelijkbaar zijn laten we hier de indeling in percentielen zien.

¹⁸ Voor het schooljaar 2019/2020 kan hierbij meespelen dat er in dat jaar geen eindtoetsen zijn afgenomen vanwege de coronacrisis.

scholen krijgen ongeveer evenveel leerlingen een tl/havo of havo/vwo advies als een vmbo-advies. Op deze scholen is het beeld de jaren daarvoor wisselend. De verhouding in de gegeven adviezen komt overeen met die van de scholen in de Rotterdamse focuswijken¹⁹ en die van de scholen op Rotterdam Zuid in 2020-2021²⁰. Leerlingen op de geschouwde scholen krijgen net als leerlingen op de overige scholen op Rotterdam Zuid minder vaak een havo/vwo-advies dan gemiddeld in Rotterdam het geval is. Dat geldt zowel voor leerlingen met hoogopgeleide ouders als voor leerlingen met laagopgeleide ouders op Rotterdam Zuid²¹.

Op de geschouwde vo-scholen zien we net als in het po fluctuaties tussen en binnen scholen als het gaat om de resultaten. Ook de coronaperiode waarin vo-leerlingen meer dan po-leerlingen niet naar school konden kan hier mee samenhangen. Daarom nemen we ook voor het vo niet de resultaten van het schooljaar 2019-2020 mee. Dit is het schooljaar van de eerste lockdowns, en waarin ook geen centrale examens zijn afgenomen. De cijfers uit dat jaar zijn daardoor niet goed te vergelijken met de overige schooljaren.

Tabel b2 Onvertraagde doorstroom onderbouw en bovenbouw geschouwde vo-scholen

	2020-2021	2021-2022
Doorstroom onderbouw		
Minimum	81%	88%
Maximum	97%	97%
Gemiddelde	88,5%	95,5%
Doorstroom bovenbouw		
Minimum	76%	78%
Maximum	97%	92%
Gemiddelde	86,5%	88,5%

Kijken we naar de doorstroom in de onderbouw en de bovenbouw van de geschouwde scholen, dan zien we dat er behoorlijke verschillen zijn tussen de scholen, maar ook tussen de jaren en tussen de bouwen. In de onderbouw ligt het percentage leerlingen dat onvertraagd doorstroomt hoger dan in de bovenbouw, met name in het schooljaar 2021-2022. Voor zowel de onderbouw als de bovenbouw geldt dat het gemiddelde percentage onvertraagde doorstroom in 2021/2022 hoger is dan het jaar er voor. Dit komt met name doordat het minimumpercentage (dus de school waarbij het laagste aandeel leerlingen onvertraagd doorstroomt) in 2021/2022 hoger is.

Tabel b3 slagingspercentages geschouwde vo-scholen

	2020-2021	2021-2022
Slagingspercentage vmbo basis		
Minimum	100%	100%
Maximum	100%	100%
Gemiddelde	100%	100%
Slagingspercentage vmbo kader		
Minimum	93%	96%
Maximum	100%	100%
Gemiddelde	98%	98%
Slagingspercentage havo		
Betreft één school	67%	76%

¹⁹Vijf specifieke wijken in het Nationaal Programma Rotterdam Zuid

²⁰ Boom, J. e.a. (2022). *BasismonitorOnderwijs Nationaal Programma Rotterdam Zuid 2021*. Rotterdam: Risbo, Erasmus Universiteit & OBI, gemeente Rotterdam.

²¹ Boom, J. e.a. (2022). *BasismonitorOnderwijs Nationaal Programma Rotterdam Zuid 2021*. Rotterdam: Risbo, Erasmus Universiteit & OBI, gemeente Rotterdam.

Slagingspercentage vwo		
Betreft één school	91%	89%

In de (gemiddelde) slagingspercentages zien we geen grote verschillen tussen de beide schooljaren, behalve voor de havo. Daar ligt het percentage in 2021-2022 beduidend hoger dan in 2020-2021. De slagingspercentages zijn op de geschouwde scholen hoger in het vmbo dan op het havo en vwo. Landelijk zien we eenzelfde beeld: de slagingspercentages in het vmbo liggen in deze schooljaren rond de 99%, die in het havo rond de 90% en op het vwo rond de 93%. De percentages op het geschouwde havo/vwo scholen liggen dus wat lager dan landelijk. Gezien de leerlingpopulatie is dat niet per se opvallend.

Tabel b4 gemiddelde eindcijfers geschouwde vo-scholen

	2020-2021	2021-2022
Gemiddelde eindcijfer vmbo basis		
Minimum	6,1	6,2
Maximum	6,7	6,8
Gemiddelde	6,4	6,6
Gemiddelde eindcijfer vmbo kader		
Minimum	5,5	6,0
Maximum	6,6	6,5
Gemiddelde	6,0	6,2
Gemiddelde eindcijfer havo		
Betreft één school	5,7	5,7
Gemiddelde eindcijfer vwo		
Betreft één school	6,2	6,2

Ook bij de gemiddelde eindcijfers zien we geen grote verschillen tussen beide schooljaren voor de geschouwde scholen, al liggen de gemiddelden voor het vmbo in 2021-2022 net iets hoger dan in 2020-2021. Landelijk scoort het vwo in beide schooljaren het hoogste gemiddelde eindcijfer gevolgd door het vmbo en daarna het havo²², maar de verschillen zijn klein. Op de geschouwde scholen hebbende vmbo-opleidingen de hoogste gemiddelde eindcijfers gevolgd door het vwo en daarna het havo, maar aangezien het maar om een klein aantal scholen gaat, kunnen daar geen conclusies aan verbonden worden.

²² Bron: Dienst Uitvoering Onderwijs (2023). *Examenmonitor Voortgezet Onderwijs 2023*.

Colofon

Titel	Schouwen Dagprogrammering ronde 2
Auteur	Joke Kruiter, Paul Duijvestijn, Iris Wierdsma, Emiel Helmich, Karin Hoogeveen, Maud Pluijm, Emma Poelman
Versie	2
Datum	7-11-2023
Project	[Projecttitel] ([Projectnummer])

 SARDES

Sardes

Postbus 2357
3500 GJ Utrecht

Lange Viestraat 371
3511 BK Utrecht

(030) 232 62 00
secretariaat@sardes.nl
www.sardes.nl

Sardes is onderdeel van Stichting CAOP